

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สภาพสังคมปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วจากสภาวะทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปโดยครอบครัวมีการแบ่งภาระหน้าที่ความรับผิดชอบในครอบครัวร่วมกันมากขึ้น โดยเฉพาะบทบาทของความเป็นพ่อและแม่เริ่มตระหนักถึงการช่วยเหลือกันในการเลี้ยงดูบุตร ในอดีตที่ผ่านมาบทบาทหน้าที่ของการอบรมเลี้ยงดูบุตรจะเป็นหน้าที่ของแม่เป็นส่วนใหญ่ในขณะที่พ่อจะไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรเท่าที่ควรเนื่องจากพ่อรับรู้ว่าเป็นบทบาทของตนเองเป็นผู้หาเงินมาจุนเจือครอบครัว เป็นผู้ปกป้องคุ้มครองอันตรายต่าง ๆ ให้แก่สมาชิกในครอบครัวเท่านั้น (Lynn, 1978) แต่เนื่องจากสภาพการณ์ทางสังคมเปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบันทำให้พ่อมีบทบาทมากขึ้นต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตร มีการตอบสนองต่อความต้องการของบุตรมากขึ้น ดังนั้นจึงถือได้ว่า บทบาทของพ่อในสังคมปัจจุบันมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าบทบาทของแม่ในการอบรมเลี้ยงดูบุตร

จากอดีตที่ผ่านมาครอบครัวของสังคมไทยส่วนใหญ่เป็นลักษณะครอบครัวขยาย ซึ่งในแต่ละครอบครัวจะประกอบด้วยบุคคลหลายคนอยู่รวมกัน เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย หรือ น้ำ อา เป็นต้น เมื่อคู่สมรสมีบุตรทุกคนในครอบครัวจะช่วยกันเลี้ยงดูเด็กซึ่งถือว่าเป็นสมาชิกใหม่ของครอบครัวโดยเฉพาะในครอบครัวที่บิดาหรือมารดาจำเป็นต้องออกไปประกอบอาชีพนอกบ้าน การเลี้ยงดูบุตรส่วนใหญ่จะตกเป็นหน้าที่ของญาติที่อยู่รวมกันในครอบครัวเป็นผู้ดูแล ทำให้ผู้ที่เป็นบิดาอาจจะไม่มีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของตนเองน้อยลง แต่ปัจจุบันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมทำให้มีการย้ายถิ่นของประชากรเพื่อประกอบอาชีพมากขึ้น ลักษณะของครอบครัวไทยจึงมีแนวโน้มที่จะเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น เพราะคู่สามีภรรยาจำเป็นต้องโยกย้ายไปประกอบอาชีพยังถิ่นอื่นและบางครั้งครอบครัวผู้เป็นภรรยาจะต้องออกจากบ้านเพื่อประกอบอาชีพมากขึ้น (สุพัตรา สุภาพ, 2525) ทำให้บิดาจำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากขึ้นกว่าเดิม ปัจจุบันเราจะเห็นบทบาทของบิดาในการดูแลบุตร เช่น การอาบน้ำให้ลูก ชงนม เปลี่ยนผ้าอ้อม หรือแม้แต่การกล่อมเพลงให้ลูกนอน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าปัจจุบันบทบาทของสามีและภรรยาเริ่มมีความเสมอภาค (egalitarianism) มีการร่วมมือ (sharing)

ซึ่งกันและกัน และมีการแสดงบทบาทร่วมกันระหว่างสามีภรรยามากขึ้น โดยเฉพาะบทบาทร่วมกันในการหาเลี้ยงครอบครัว และการเลี้ยงดูบุตร

การให้ความสนใจศึกษาบทบาทของบิดาที่มีต่อครอบครัว Lamp (1976) ได้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นไปอย่างรวดเร็วทำให้นักการศึกษาหันมาสนใจบทบาทของสมาชิกแต่ละคนในครอบครัวว่าเป็นอย่างไร สำหรับในประเทศไทย แต่เดิมบทบาทของบิดาได้รับความสนใจเฉพาะครอบครัวที่มีบุตรแสดงพฤติกรรมทางเพศผิดปกติเท่านั้น แต่ปัจจุบันได้มีการให้ความสนใจในเรื่องนี้มากขึ้นจะเห็นได้จากการศึกษา เรื่อง “พ่อในสังคมไทย” โดยการสัมภาษณ์บิดา มารดา และบุตรถึงความสำคัญของบิดาต่อครอบครัว ต่างให้ความเห็นสอดคล้องกันว่า บิดาเป็นบุคคลที่สำคัญยิ่งของครอบครัวที่จะให้ความรักความอบอุ่นแก่สมาชิกทุกคนในครอบครัว (เฉลียว บุรีภักดิ์; วราภรณ์ ชัยโอกาส; พิชัย แก้วลาภ และ นิยม เรืองจันทร์, 2526) และ Newson (1965 cited in Grusec & Lytton, 1988) ได้ทำการสัมภาษณ์ภรรยาเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของสามีในการเลี้ยงดูบุตร พบว่า มากกว่าร้อยละ 50 ของสามีทำหน้าที่ดูแลบุตรของตนเองมากขึ้น เช่น เปลี่ยนผ้าอ้อม อาบน้ำ และป้อนอาหารให้ลูก การศึกษาของ Martin & Norman (1974) อ้างถึงใน สำเนียง เข้มสอาด, 2529) ได้ทำการศึกษาโดยใช้แบบทดสอบถามบิดา 31 คน และสัมภาษณ์อีก 15 คน ในระยะเวลา 48-72 ชั่วโมง หลังมารดาคลอดบุตร ผลพบว่า ส่วนใหญ่ร้อยละ 97 มีความรู้สึกของการเป็นบิดาในระดับสูงและในการถามถึงท่าทีของบิดา (aspect) ต่อความสัมพันธ์กับลูก มีคำตอบดังนี้ คือ ต้องการเห็นบุตรของตน และยอมรับว่าตนต้องการสัมผัสจับต้องบุตร และมีสัญชาตญาณของความเป็นบิดา นอกจากนี้ยังพบว่า บิดาส่วนใหญ่ทุกคนบอกว่ามีความสุขและเพิ่มพูนความรู้สึกเชื่อมั่นในตัวเองต่อการดูแลบุตรด้วย จากงานวิจัยดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น เราจะเห็นได้ว่า ในปัจจุบันบทบาทของบิดาต่อการเลี้ยงดูบุตรและการดูแลเอาใจใส่บุตรมีมากขึ้นกว่าในอดีตมาก เช่น บทบาทของการเป็นพ่อบ้านในการดูแลเรื่องอาหารและป้อนอาหารให้ลูก ชงนม และเปลี่ยนผ้าอ้อม นอกจากนี้พบว่า บิดายังมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อครอบครัวไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าบทบาทของมารดาอีกด้วย (Papalia & Olds, 1986) Lamp (1981 cited in Grusec & Lytton, 1988) กล่าวว่า ครอบครัวมีความสำคัญอย่างมากในการเลี้ยงดูบุตร ครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่หล่อหลอมให้เด็กมีคุณภาพและศักยภาพที่ดีต่อไปในอนาคตโดยเฉพาะบทบาทการอบรมเลี้ยงดูบุตรของพ่อแม่ พ่อแม่ถือเป็นแบบอย่าง (modeles) และสร้างสิ่งแวดล้อมให้แก่ลูก และพิมพ์ (imprinted) แบบอย่างเหล่านั้นลงในสมองของลูกของตนเอง รวมทั้งทัศนคติ พฤติกรรม ตลอดจนอารมณ์ทุกอย่าง ซึ่งสิ่งเหล่านั้นจะสะท้อนออกมาเป็นบุคลิกภาพของเด็ก (สุรินทร์ ธนโกไสย, 2521 อ้างถึงใน ศรีณีย์ คำริสุข, 2525) Freud (1965) กล่าวว่า บุคลิกภาพของเด็กนั้นจะเกิดขึ้นในช่วงระยะต้น ๆ ของชีวิตและมีการพัฒนาบุคลิกภาพขึ้นมาเป็นแบบฉบับของเขาโดยเฉพาะและมีผลไปตลอด

ชีวิต Freud เชื่อว่า เด็กมีการถอดแบบบุคลิกภาพจากพ่อแม่เพศเดียวกับเด็ก โดยเฉพาะการถอดแบบบทบาททางเพศ (sex role identification) เช่น เด็กชายจะเลียนแบบพฤติกรรมของพ่อ ในขณะที่เด็กหญิงจะเลียนแบบพฤติกรรมของแม่ซึ่งระยะของเด็กที่มีการถอดแบบบทบาททางเพศจะอยู่ในระยะของ phallic stage ซึ่งนับว่าเป็นการเริ่มต้นการเรียนรู้บทบาททางเพศของเด็ก

การเรียนรู้บทบาททางเพศของเด็กได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เกิดโดยถูกระบุว่าเป็นเด็กหญิงหรือเด็กชาย และเริ่มที่จะมองเห็นถึงความแตกต่างระหว่างเพศ (sex difference) โดยเริ่มตระหนักว่าตนเองเป็นเพศหญิงหรือเพศชาย นอกจากนี้เด็กจะเริ่มเรียนรู้รูปแบบบทบาททางเพศ (sex role) ได้จากการรวบรวมลักษณะคุณสมบัติและพฤติกรรมต่าง ๆ จากการสังเกตบุคคลที่อยู่รอบข้าง โดยเฉพาะพ่อแม่แล้วนำมาปฏิบัติให้เหมาะสมกับเพศของตนตามที่สังคมได้กำหนดและเกิดเป็นเอกลักษณ์บทบาททางเพศ (sex role identity) Bem (1981) กล่าวว่า ลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงต่างเป็นอิสระต่อกัน กล่าวคือ บุคคลคนหนึ่งอาจมีลักษณะความเป็นหญิงและลักษณะความเป็นชายสูงทั้งคู่ หรืออาจจะมีลักษณะความเป็นหญิงสูง หรือลักษณะความเป็นชายสูงอย่างใดอย่างหนึ่งในตัวบุคคลก็ได้ ดังนั้น Bem จึงแบ่งบุคคลตามรูปแบบบทบาททางเพศได้เป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (androgyny) กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูง (feminine) กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายสูง (masculine) และกลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่ (undifferentiated) ลักษณะความเป็นหญิงจะเป็นคุณลักษณะที่ผู้หญิงมีคุณสมบัติหรือพฤติกรรมบางอย่างมากกว่าผู้ชายซึ่งเป็นพฤติกรรมที่เหมาะสมกับความเป็นผู้หญิง เช่น ความสุภาพนุ่มนวล ความอ่อนโยน ความเมตตากรุณา เป็นต้น ส่วนลักษณะความเป็นชายจะเป็นคุณลักษณะที่ผู้ชายมีคุณสมบัติหรือพฤติกรรมบางอย่างมากกว่าผู้หญิงซึ่งเป็นพฤติกรรมที่เหมาะสมกับความเป็นผู้ชาย เช่น ความทะเยอทะยาน ความเป็นผู้นำ การแข่งขัน เป็นต้น ส่วนลักษณะความเป็นชาย และความเป็นหญิงสูงทั้งคู่จะมีลักษณะชอบความเป็นอิสระกล้าแสดงออกอย่างเหมาะสมซึ่งเป็นลักษณะทางบวกของความเป็นชายและในขณะเดียวกันก็สามารถให้ความรัก ความอบอุ่นแก่ผู้อื่นได้ ซึ่งเป็นลักษณะทางบวกของความเป็นหญิง นอกจากนี้ ฉันทจิตจริยชญโรจน์ (2541) ได้ทำการศึกษาสำรวจหาค่ามัธยฐานของคะแนนบทบาททางเพศที่แสดงลักษณะความเป็นชายในสามมิติไทยจำนวนทั้งหมด 600 คน พบว่า ค่ามัธยฐานของคะแนนบทบาททางเพศของสามมิติไทยมีบทบาททางเพศลักษณะความเป็นชายและบทบาททางเพศลักษณะความเป็นหญิงมีค่าเท่ากับ 59 และ 44 ตามลำดับ จะเห็นได้ว่าสามมิติไทยอาจมีลักษณะบทบาททางเพศแบบความเป็นชาย หรือลักษณะบทบาททางเพศแบบความเป็นหญิงอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ นอกจากนี้ยังพบว่า สามมิติไทยที่มีลักษณะบทบาททางเพศแบบความเป็นชาย และความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ พบค่อนข้างสูงอีกด้วย ส่วนสามมิติไทยที่มีลักษณะบทบาททางเพศแบบความเป็นชายและความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่

(undifferentiated) พบค่อนข้างน้อย ดังนั้นการที่ผู้ชายที่มีลักษณะบทบาททางเพศแตกต่างกันเข้ามา มีส่วนในการอบรมเลี้ยงดูบุตรมากขึ้นย่อมเป็นตัวแบบที่แตกต่างกันในการเลียนแบบทางเพศให้กับ บุตร โดยเฉพาะบุตรชายในช่วงอายุ 5 ปีแรกซึ่งเป็นวัยของการเลียนแบบพ่อแม่เพศเดียวกับตนมากขึ้น ด้วย (Freud, 1965) ดังที่การศึกษาของ Odofsky (1979) พบว่า พฤติกรรมของพ่อจะมีอิทธิพลต่อ การพัฒนามาบทบาททางเพศของลูกชายมากกว่าพฤติกรรมของแม่ และ Biller & Lamp (1981) อ้างถึง ใน วรรณภา เพชรพันธ์, 2534) กล่าวว่า พ่อมีบทบาทสำคัญมากต่อการพัฒนามาบทบาททางเพศของ ลูกชายตั้งแต่วัยทารก การที่เด็กรับรู้ว่าเป็นผู้ชายมีเพศเดียวกันกับพ่อจะเป็นแรงกระตุ้นให้เด็ก ชายเลียนแบบพ่อซึ่งพ่อเป็นแบบฉบับคนแรกในบ้านที่จะหล่อหลอมให้ลูกชายเป็นผู้ชาย (กิติกร มีทรัพย์, 2522) พ่อในปัจจุบันมีลักษณะบทบาททางเพศที่หลากหลาย เช่น พ่อที่มีบทบาททางเพศ แบบความเป็นชายจะมีการอบรมเลี้ยงดูบุตรของตนให้มีพฤติกรรมการเล่นและการเลือกของเล่นที่ แสดงความเป็นชาย (Tauber, 1979) โดยเด็กจะจดจำพฤติกรรมของพ่อและเลียนแบบบทบาททาง เพศของพ่อ (Bandura, 1963 cited in Kaplan & Sedney, 1980) กล่าวคือ พ่อที่มีบทบาททางเพศ แบบความเป็นชายจะสอนให้เด็กมีลักษณะเป็นผู้นำ มีความเชื่อมั่นในตนเอง กล้าแสดงออก เป็นต้น ในขณะที่พ่อที่มีบทบาททางเพศแบบความเป็นหญิงจะมีการเล่นและมีการอบรมเลี้ยงดูเด็กอย่าง ทรนถ่อม มีความสนใจในบทบาทหน้าที่ของผู้หญิง เช่น ชอบทำกับข้าว ดูแลความเรียบร้อยใน บ้าน เด็กจะจำพฤติกรรม และเลียนแบบบทบาททางเพศของพ่อ ส่วนพ่อที่มีบทบาททางเพศแบบ ความเป็นชายและความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ จะมีลักษณะอบอุ่น เป็นผู้นำ มีการเล่นกับลูกด้วยความ อบอุ่น มีลักษณะเห็นอกเห็นใจ เด็กจึงสามารถเล่นได้ทั้งของเล่นที่แสดงความเป็นชายและของเล่น ที่แสดงความเป็นหญิง ส่วนพ่อที่มีบทบาททางเพศแบบความเป็นชายและความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่จะ ไม่ค่อยมีปฏิสัมพันธ์กับลูกและพบว่า การเล่นของเล่นของเด็กจะมีลักษณะตรงข้ามกับเพศของตน กล่าวคือ มีพฤติกรรมทางเพศเบี่ยงเบนไปในทางเพศตรงข้าม (Tauber, 1979) การรับรู้ที่เด็กแต่ละคน มีต่อพ่อว่าจะเป็นในแบบที่ให้ความอบอุ่น ทรนถ่อม ช่วยเหลือ หรือแบบให้ความแข็งแรง ก้าวร้าว หรือแบบเป็นผู้นำและให้ความรักความอบอุ่น จะมีอิทธิพลต่อการเลียนแบบ บทบาททางเพศของเด็ก กล่าวคือ เด็กจะมีการเลียนแบบบทบาททางเพศของพ่อในแต่ละแบบที่เด็ก ได้รับรู้ซึ่งเราสามารถ สังเกตดูได้จากการที่เด็กเล่นเกมที่ประกอบด้วยพ่อ-แม่-ลูก(ที่เป็นตุ๊กตา) โดยให้เด็กเป็นผู้แสดงเอง ผลการทดลองพบว่า ทักษะคติที่เด็กมีต่อพ่อและแม่จะแสดงให้เห็นจากการแสดงออกในเกมส์ชนิดนี้ และเด็กชายส่วนใหญ่จะชอบเลียนแบบพฤติกรรมและบทบาททางเพศของพ่อ (จันทมาศ ชื่นบุญ, 2515: 88-89)

Freud (1965 อ้างถึงใน ศรีธัญย์ คำริสุข, 2525) กล่าวว่า พัฒนาการทางบุคลิกภาพของแต่ละคนนั้นก่อเป็นรูปร่างที่สมบูรณ์ในตัวเองได้เมื่ออายุประมาณ 5 ขวบ เด็กในช่วงอายุ 5 ขวบเป็นช่วงที่มีความคงที่ทางเพศแล้ว (gender constancy) กล่าวคือ เด็กสามารถเข้าใจและรับรู้ว่าตนเองนั้นเป็นเพศหญิงหรือเพศชายอย่างแท้จริงถึงแม้ว่าจะเปลี่ยนแปลงลักษณะภายนอกที่เห็น เช่น เสื้อผ้าทรงผม เป็นต้น เด็กที่มีความคงที่ทางเพศแล้วจะเลียนแบบตัวแบบผู้ใหญ่ที่มีเพศเดียวกับตน เช่น เด็กชายเลียนแบบพฤติกรรมของพ่อ ในขณะที่เด็กหญิงเลียนแบบพฤติกรรมของแม่ (Kohlberg, 1966 อ้างถึงใน พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุษย์, 2530) นอกจากนี้งานวิจัยของ Slaby & Frey (1975) พบว่า เด็กจะเกิดการรับรู้ความคงที่ทางเพศเมื่อเด็กอายุประมาณ 55 เดือนและยังพบได้อีกว่าเด็กที่มีระดับความคงที่ทางเพศในระดับสูงจะสามารถให้ความสนใจต่อตัวแบบเพศเดียวกันมากกว่าเด็กที่มีระดับความคงที่ทางเพศในระดับต่ำและการที่เด็กให้ความสนใจต่อตัวแบบเพศเดียวกันนั้นทำให้เด็กสามารถรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของตนในการเป็นชายหรือหญิงได้รวมทั้งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมต่าง ๆ เช่น การเลือกของเล่น

การเลือกของเล่นของเด็กได้รับผลสะท้อนมาจากการรับรู้บทบาททางเพศและความคงที่ทางเพศของตนซึ่งบทบาททางเพศนี้จะได้รับการเลียนแบบมาจากพ่อแม่เพศเดียวกับเด็ก ของเล่นของเด็กสามารถแบ่งตามสถานะทางเพศได้เป็นประเภทใหญ่ ๆ 2 ประเภท คือ ของเล่นที่แสดงความเป็นชาย และของเล่นที่แสดงความเป็นหญิง ของเล่นที่แสดงความเป็นชาย (masculine sex-type toy) ได้แก่ รถถัง ปืนยาว ฟุตบอล เป็นต้น ในขณะที่ของเล่นที่แสดงความเป็นหญิง (feminine sex-type toy) ได้แก่ ตุ๊กตา เป็นต้น Rheingold & Cook (1975 cited in Kaplan & Sedney 1980) ได้ทำการบันทึกสิ่งของต่าง ๆ ในห้องของเด็ก พบว่า ห้องของเด็กชายจะมีรถ สิ่งของที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ อุปกรณ์กีฬา ของเล่นที่เป็นรูปสัตว์ เครื่องยนต์กลไก กองทหารเด็กเล่น รวมทั้งทรัพย์สินส่วนตัว เช่น รองเท้า เสื้อผ้า เป็นต้น สำหรับห้องของเด็กหญิงจะมีตุ๊กตา บ้านตุ๊กตา และของเล่นที่เกี่ยวกับบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Brown (1956) ที่พบว่า ของเล่นสามารถแสดงให้เห็นว่าเด็กมีพฤติกรรมของความเป็นชายหรือความเป็นหญิงได้ หากเด็กเลือกของเล่นชนิดที่แสดงความเป็นชายแสดงว่าเด็กคนนั้นชอบแสดงออกถึงบทบาทของเพศชาย ในทำนองเดียวกันถ้าเด็กเลือกของเล่นชนิดที่แสดงความเป็นหญิงก็แสดงว่าเด็กชอบแสดงออกถึงบทบาทของเพศหญิง งานวิจัยของ Fein, Johnson, Kosson, Stork & Wasserman (1975) ได้ทำการศึกษาการเลือกของเล่นที่ตรงตามเพศของเด็กในเด็กชายจำนวน 11 คน และเด็กหญิงจำนวน 13 คน อายุ 20 เดือน ทำการศึกษาโดยให้เด็กเลือกของเล่นที่เด็กชอบเล่น โดยแบ่งของเล่นเป็น 2 ประเภท คือ ของเล่นที่แสดงความเป็นชาย 3 ชิ้น (ขี้น รถถัง ปืน) และของเล่นที่แสดงความเป็นหญิง 3 ชิ้น (กำไล ตุ๊กตา เตาเร็ด) ผลการวิจัยพบว่า เด็กที่มีอายุ 20 เดือนเริ่มมีความชอบที่จะเล่นตามเพศของตนเองและของเล่นที่เด็กวัยนี้ชอบเล่นจะสะท้อนให้เห็นถึง

ความแตกต่างทางเพศระหว่างเด็กชายและเด็กหญิง โดยเด็กชายจะเลือกของเล่นที่แสดงความเป็นชายสูงกว่าในเด็กหญิง และเด็กหญิงส่วนใหญ่จะเลือกของเล่นที่แสดงความเป็นหญิงสูงกว่าในเด็กชาย งานวิจัยของ Carter & Levy (1988) ได้ทำการศึกษาการวัดจำนวนเวลาที่เด็กใช้ในการเลือกของเล่นที่มีความแตกต่างกันในของเล่นของเด็กชายและเด็กหญิง เช่น คู่ของเล่นที่แสดงความเป็นชาย (masculine sex-type toy) กับของเล่นที่แสดงความเป็นหญิง (feminine sex-type toy) (เช่น รถบรรทุก กับ ตุ๊กตา) หรือ คู่ของเล่นที่เหมือนกัน ในของเล่นของเด็กชายและเด็กหญิง เช่น คู่ของเล่นที่แสดงความเป็นชายทั้งคู่ (เช่น รถบรรทุก กับ รถถัง) หรือคู่ของเล่นที่แสดงความเป็นหญิงทั้งคู่ (เช่น ตุ๊กตากับเครื่องสำอาง) พบว่า เด็กจะใช้เวลาน้อยในการเลือกของเล่นที่มีความแตกต่างกัน แต่ใช้เวลานานกว่าในการเลือกของเล่นที่มีลักษณะเหมือนกันและสามารถเลือกของเล่นได้ตรงตามลักษณะเพศของตน โดยเด็กชายจะเลือกของเล่นที่แสดงความเป็นชายสูง และเด็กหญิงจะเลือกของเล่นที่แสดงความเป็นหญิงสูง และงานวิจัยของ Zubritzky (1991) ได้ศึกษาความชอบของเล่นของเด็กอายุ 3-5 ปี จำนวน 48 คน พบว่า เด็กอายุ 3 ปี ชอบเล่นการเล่นก่อสร้าง เช่น ไม้บล็อก ซึ่งพบได้ทั้งในเด็กชายและเด็กหญิง ส่วนเด็กอายุ 5 ปี ชอบเล่นสมมติ และความชอบของเล่นของเด็กจะตรงกับเพศของตนเอง โดยเด็กชายจะชอบเล่นสมมติบทบาทของความเป็นชาย เช่น บทบาทของพ่อทหาร และตำรวจ เป็นต้น ส่วนเด็กหญิงจะชอบเล่นสมมติบทบาทของความเป็นหญิง เช่น บทบาทของแม่ คุณครู และนางพยาบาล เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่าของเล่นที่เด็กชอบเล่นจะสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างเพศอีกด้วย โดยเด็กชายจะชอบเล่นของเล่นประเภท ปืน รถถัง ส่วนเด็กหญิงจะชอบเล่นของเล่นประเภทตุ๊กตา เครื่องสำอาง เป็นต้น นอกจากนี้พบว่า เด็กอายุ 5 ปี จะมีความมั่นคงในความชอบของเล่นที่ตรงตามเพศของตนมากกว่าเด็กอายุ 3 ปี ซึ่งสรุปจากงานวิจัยได้ว่า ของเล่นมีความสำคัญในการสื่อให้เห็นถึงการแสดงออกพฤติกรรมทางเพศของเด็กและเป็นสิ่งที่จะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้บทบาททางเพศของตนได้อย่างเหมาะสม

จะเห็นได้ว่าปัจจุบันบทบาทของพ่อต่อการอบรมเลี้ยงดูบุตรมีมากขึ้นกว่าในอดีตมาก ซึ่งสามารถเห็นได้จากงานวิจัยต่างๆ ที่ศึกษาถึงบทบาทของบิดาต่อการอบรมเลี้ยงดูบุตรมีมากขึ้น และในปัจจุบันภาวะเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงไปทำให้บิดามารดามีความเสมอภาคในการร่วมกันเลี้ยงดูบุตร ซึ่งเราจะเห็นบทบาทของพ่อในการเลี้ยงดูบุตร เช่น การอาบน้ำให้ลูก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จิราภรณ์ ชาแก้ว (2538) ที่ได้ทำการศึกษาโครงสร้างครอบครัวไทย บทบาท และความสัมพันธ์ของสมาชิกครอบครัวไทย พบว่า ครอบครัวไทยเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น แม้ว่าบทบาทของพ่อหรือสามีถูกกำหนดให้มีบทบาทในการหาเลี้ยงครอบครัวก็ตาม แต่ในปัจจุบันพ่อเริ่มเข้ามา มีบทบาทในการดูแลเอาใจใส่บุตรของตนมากขึ้น เช่น การเล่นกับบุตร การป้อนอาหาร เป็นต้น

การที่สามีไทยที่มีลักษณะบทบาททางเพศที่หลากหลายเข้ามามีส่วนในการเลี้ยงดูบุตรมากขึ้นทำให้การอบรมสั่งสอนบุตรของคนเหล่านั้นก็มีความหลากหลายซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะบทบาททางเพศของพ่อ เช่น ลูกชายของพ่อที่มีบทบาททางเพศแบบความเป็นชายจะพยายามเลียนแบบพฤติกรรมต่างๆตามแบบพ่อของตน ส่วนพ่อที่มีบทบาททางเพศแบบความเป็นชายก็จะสนับสนุนให้ลูกมีพฤติกรรมทางเพศคล้ายตน เช่น เป็นผู้นำ เชื้อมัน (Mussen & Rutherford, 1963 cited in Grusec & Lytton, 1988) นอกจากนี้ยังพบว่า พ่อจะมีความเข้มงวดต่อพฤติกรรมของลูกชายมากกว่าแม่เมื่อมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม (Langlois & Downs, 1980 cited in Carlson, 1990) นอกจากนี้พ่อมีความคาดหวังต่อพฤติกรรมลักษณะความเป็นชายของลูกชายแล้วยังคาดหวังพฤติกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบทบาททางเพศ อาทิ การเลือกของเล่นด้วย ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาพ่อที่มีบทบาททางเพศที่แตกต่างกันในสังคมไทยว่ามีผลต่อการเลือกของเล่นของลูกชายอย่างไร โดยให้เด็กเลือกของเล่นประเภทต่างๆทั้งของเล่นที่แสดงความเป็นชายและของเล่นที่แสดงความเป็นหญิง

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทบาททางเพศ (sex role)

ลักษณะทางเพศมิใช่เป็นตัวกำหนดลักษณะความแตกต่างในเชิงพฤติกรรมของเพศหญิงและเพศชายและลักษณะทางเพศไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ทั้งนี้เนื่องจากถูกกำหนดโดยโครโมโซม (chromosome) ต่อมเพศ และฮอร์โมนทั้งของเด็กหญิงและเด็กชายจะถูกกำหนดให้เป็นเพศหญิงหรือเพศชายตั้งแต่เกิด ซึ่งถือว่าเป็นการให้เอกลักษณ์ทางเพศกับเด็กเป็นครั้งแรก ซึ่งในการให้เอกลักษณ์ทางเพศนี้จะมีความรู้สึกพื้นฐานของแต่ละบุคคลในการพัฒนาลักษณะความเป็นหญิงหรือลักษณะความเป็นชายในเวลาต่อมา การที่เราเรียกเด็กตามลักษณะทางกายภาพทางเพศของเด็กทำให้เด็กสามารถรับรู้เพศของตนและเกิดการเรียนรู้ที่จะทำตามลักษณะทางเพศของตน (sex typing) ตามที่สังคมได้กำหนดไว้ได้

ความหมายของบทบาททางเพศ

Block (1973) กล่าวว่า บทบาททางเพศเป็นหมวดหมู่ของพฤติกรรมที่บุคคลเข้าใจในลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงในสังคม Hurlock (1980) ได้ให้ความหมายบทบาททางเพศว่า เป็นรูปแบบของพฤติกรรมที่สมาชิกในแต่ละเพศได้ประพฤติและได้รับการยอมรับจากกลุ่มสังคมที่อยู่ Cook (1985) กล่าวว่า บทบาททางเพศเป็นความแตกต่างระหว่างชายและหญิงในเรื่อง

ของพฤติกรรม ความชอบ ทักษะคติ ลักษณะบุคลิกภาพ อารมณ์ และความสามารถซึ่งบุคคลจะเรียนรู้ โดยผ่านกระบวนการที่มีลักษณะที่ตรงตามเพศ (sex typing process) (วรรณภา เพชรพานิช, 2534)

จากการให้ความหมายข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าบทบาททางเพศ หมายถึง ลักษณะของบุคลิกภาพ อารมณ์ ทักษะคติ ของความเป็นชาย และความเป็นหญิงที่มีความแตกต่างกันโดยได้จากการเรียนรู้บทบาททางเพศที่เหมาะสมตามที่สังคมกำหนดไว้

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาททางเพศ

ในการอธิบายความแตกต่างระหว่างลักษณะทางเพศของเพศชายและหญิงนั้น ได้มีผู้ให้ความสนใจและกำหนดลักษณะของเพศชายและหญิงอย่างแพร่หลาย ในปัจจุบันการกำหนดลักษณะของเพศชายและหญิงที่นิยมใช้ในการศึกษาบทบาททางเพศมีอยู่หลายแนวคิด คือ

1. แนวคิดของ David Bakan (1966)

Bakan (1966 cited in Kaplan & Sedney, 1980) เสนอว่า ลักษณะความเป็นชาย และลักษณะความเป็นหญิงมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ลักษณะความเป็นชาย (masculine) ประกอบด้วย ลักษณะพฤติกรรมที่มีจุดเริ่มต้นจากตนเอง (agency) แสดงออกถึงความสามารถในการปกป้องตนเอง กล้าแสดงออก มีความเป็นอิสระ และมีอำนาจหรือมีอิทธิพลเหนือผู้อื่น ส่วนลักษณะความเป็นหญิง (feminine) นั้น ประกอบด้วย ลักษณะพฤติกรรมที่แสดงถึงความสามารถในการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น (communion) ซึ่งมักแสดงออกในลักษณะของการเป็นที่ยอมรับความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน การเป็นมิตร และการช่วยเหลือผู้อื่น เป็นต้น

2. แนวคิดของ Parson และ Bales (1955)

Parson และ Bales (1955 cited in Kaplan & Sedney, 1980) ได้เสนอลักษณะความเป็นชาย (masculine) ว่า มีลักษณะพฤติกรรมที่จะมุ่งเน้นนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตนเองได้วางไว้ (instrumental behavior) ได้แก่ ลักษณะของความเป็นผู้นำ ความเชื่อมั่นในตนเอง ความเป็นคนกล้าแสดงออก เป็นต้น ส่วนลักษณะความเป็นหญิง (feminine) มีลักษณะพฤติกรรมที่เน้นการแสดงออกทางอารมณ์ซึ่งเป็นลักษณะที่จะช่วยสนับสนุนให้เกิดผลดีในการอยู่ร่วมกับคนอื่น (expressive behavior) เช่น การเอาใจใส่ต่อผู้อื่น การมีความรู้สึกไวต่อความรู้สึกของผู้อื่น และสามารถตอบสนองได้อย่างเหมาะสม เป็นต้น

จากแนวคิดทั้ง 2 แบบที่ได้กล่าวมาแล้ว เมื่อนำมาเปรียบเทียบกันพบว่า มีการแบ่งบทบาททางเพศออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ลักษณะของความเป็นชาย (masculine) และลักษณะของความเป็นหญิง (feminine) โดยเน้นลักษณะพฤติกรรมเฉพาะของแต่ละลักษณะ กล่าวคือ ในลักษณะความเป็นชายนั้นจะเน้นพฤติกรรมที่แสดงถึงความสามารถของบุคคลในการที่จะผลักดันตนเองให้ประสบความสำเร็จในชีวิต โดยเน้นบทบาทของผู้นำ การตัดสินใจ การแข่งขัน เป็นต้น ส่วนลักษณะความเป็นหญิงจะเน้นพฤติกรรมที่แสดงถึงความสามารถในการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นซึ่งเป็นการแสดงออกทางด้านอารมณ์และความรู้สึกเป็นส่วนใหญ่ (ฉันทิกา ทิวากร, 2534)

3. แนวคิดของ Bem เกี่ยวกับบทบาททางเพศ (1974)

Bem (1974 cited in Kaplan & Sedney, 1980) เป็นนักจิตวิทยาที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบทบาททางเพศ กับ ตัวแปรทางด้านจิตวิทยา โดยเฉพาะในเรื่องของการปรับตัวในด้านต่าง ๆ ของบุคคล ตามแนวคิดของ Bem แล้วเขาเชื่อว่าบุคคลมีบทบาททางเพศ ซึ่งแบ่งได้เป็น 4 กลุ่มดังนี้

1. กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายสูง (masculine)
2. กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูง (feminine)
3. กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (androgyny)
4. กลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่ (undifferentiated)

แนวคิดดั้งเดิมเชื่อว่าบุคคลที่มีบทบาททางเพศตรงตามเพศของตนจะเป็นผู้ที่มีการปรับตัวได้ดี Bem เชื่อว่าบุคคลที่มีบทบาททางเพศแบบมีลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงสูงทั้งคู่จะมีความสามารถในการปรับตัวด้านต่างๆ ได้ดีกว่าบุคคลที่มีลักษณะบทบาททางเพศตรงตามเพศของตน กล่าวคือ บุคคลที่มีบทบาททางเพศในลักษณะดังกล่าวจะมีการปรับตัวได้ดีกว่าบุคคลที่มีบทบาททางเพศแบบความเป็นชายสูง หรือบทบาททางเพศแบบความเป็นหญิงสูง นอกจากนี้ Bem (1974) ยังได้ศึกษาถึงผลกระทบของบทบาททางเพศกับความยืดหยุ่นของบุคคลในการตอบสนองต่อสถานการณ์ต่าง ๆ พบว่า บุคคลที่มีบทบาททางเพศตรงตามเพศของตนจะมีขีดจำกัดของพฤติกรรมมากกว่า เพราะบุคคลเหล่านี้มักยึดถือกฎเกณฑ์ตามที่สังคมได้กำหนดไว้ ดังนั้นบุคคลเหล่านี้จึงอาจมีปัญหาในการตอบสนองต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ ส่วนบุคคลที่มีบทบาททางเพศแบบความเป็นชายและความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ก็จะไม่คำนึงถึงกฎเกณฑ์หรือความคาดหวังของสังคมในการแสดงพฤติกรรมของตนเองมากนัก ดังนั้นบุคคลเหล่านี้จึงสามารถยืดหยุ่นในการตอบสนองต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ดีกว่าบุคคลที่มีบทบาททางเพศตรงตามเพศของตน Bem (1975) ได้อธิบายถึงเบื้องหลังของการเกิดบทบาท

ทางเพศในลักษณะต่าง ๆ ในตัวบุคคล โดยใช้ทฤษฎีสกีมาด้านเพศ (Gender Schema Theory) โดยกล่าวว่า การที่บุคคลมีบทบาททางเพศแตกต่างกันนั้นเนื่องจากการรับรู้ข้อมูลต่างๆเกี่ยวกับเพศแตกต่างกันเกิดเป็นสกีมาของตนเอง (self schema) สกีมาที่เกิดขึ้นนี้ คือ การรวบรวมความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมในอดีตที่จะช่วยให้บุคคลนั้นเกิดความเข้าใจในประสบการณ์ของตนเองและรวบรวมข้อมูลที่กว้างขวางต่าง ๆ ของตนเองเอาไว้ (Bem, 1975 cited in Kaplan & Sedney, 1980 อ้างถึงใน วรรณิกา เถลิงกุล, 2535) นอกจากนี้ Bem ยังเชื่อว่า ผู้ชายและผู้หญิงมีความแตกต่างกัน เนื่องมาจากอิทธิพลของสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นตัวกำหนดเกี่ยวกับลักษณะบทบาททางเพศของผู้ชายและผู้หญิง และในแนวความคิดใหม่ของ Bem เชื่อว่า บุคคลจะมีลักษณะบทบาททางเพศอย่างไรขึ้นอยู่กับ การปรับโครงสร้างทางความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมบทบาททางเพศของตนซึ่งโครงสร้างทางความคิดความเข้าใจภายในนี้เรียกว่า สกีมา (schema) ดังนั้นสกีมาจึงเปรียบเสมือนโครงสร้างทางความคิด ความเข้าใจ (cognitive structure) ที่มีอยู่ก่อนแล้วของแต่ละบุคคลและพร้อมที่จะซึมซับ (assimilate) ข้อมูลที่ได้มาให้เหมาะสมกับสกีมาเดิม (Bem, 1981: 355)

Bem (1981) ได้เสนอขั้นตอนการพัฒนาสกีมาด้านเพศไว้ สองขั้นตอนใหญ่ ๆ ด้วยกันคือ ขั้นตอนหนึ่ง เด็กจะเรียนรู้ขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับเพศจากความแตกต่างระหว่างบทบาทของเพศชายและเพศหญิงทั่ว ๆ ไปจากสังคมว่า บทบาทแบบใดเหมาะสมกับเพศใดเกิดเป็นสกีมาด้านเพศ (gender schema)

ขั้นตอนที่สอง เด็กจะสามารถประเมินตนเองได้ว่า ลักษณะบุคลิกภาพแบบใดมีความเหมาะสมเฉพาะกับเพศของตนโดยอาศัยสกีมาด้านเพศที่ตนเองได้พัฒนาขึ้น สกีมาด้านเพศจึงเปรียบเสมือนเป็นมาตรฐานในการประเมินลักษณะบุคลิกภาพและพฤติกรรมตามแนวทางที่สังคมกำหนดสำหรับเพศใดเพศหนึ่งทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้บทบาททางเพศของตนตามที่สังคมปรารถนา

นอกจากนี้ Bem (1981) ได้แบ่งสกีมาด้านเพศ (gender schema) ของบุคคลออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

1. พวก gender schematic เป็นกลุ่มที่มีลักษณะตรงตามเพศสูง และมีการแสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับเพศของตน ลักษณะความแตกต่างทางเพศจะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ การแปลความ และการตอบสนองต่อตัวกระตุ้นในสังคมที่เกี่ยวกับเพศของตน

2. พวก gender aschematic เป็นกลุ่มที่มีลักษณะของพฤติกรรมที่ตรงตามเพศน้อย และกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มุ่งความสนใจไปที่ข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้อง กับเรื่องเพศของตน

นอกจากนี้ Bem (1981) ยังได้เน้นความแตกต่างของบุคคลที่มีบทบาททางเพศแบบตรงตามเพศ (gender schematic) กับบุคคลที่มีบทบาททางเพศแบบความเป็นชายและความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ (gender aschematic) ได้ 2 ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง เราสามารถแยกบุคคลที่มีลักษณะบทบาททางเพศแบบตรงตามเพศจากบุคคลที่มีบทบาททางเพศไม่ตรงตามเพศของตนได้โดยใช้กระบวนการสกีมาด้านเพศ (gender schema processing) โดยบุคคลที่มีบทบาททางเพศตรงตามเพศจะมีแรงจูงใจภายในที่จะจัดระบบของข้อมูลที่ได้รับนั้นให้เป็นไปตามระเบียบ กฎเกณฑ์ ที่สังคมยอมรับ และนำไปปฏิบัติตาม กล่าวคือ ลักษณะของความเป็นชาย (masculine) ในผู้ชาย และลักษณะความเป็นหญิง (feminine) ในผู้หญิง จนเกิดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับเพศของตนเอง ดังนั้นบุคคลเหล่านี้จึงแสดงพฤติกรรมที่ออกมาในลักษณะที่ตรงตามเพศของตนได้อย่างชัดเจน

ประการที่สอง Bem เสนอว่า เราสามารถจำแนกบุคคลที่มีกระบวนการสกีมาด้านเพศออกจากบุคคลที่ไม่มีกระบวนการสกีมาด้านเพศโดยใช้แบบวัดบทบาททางเพศ กล่าวคือ บุคคลที่มีสกีมาด้านเพศที่ตรงตามเพศจะกล่าวถึงตนเองในลักษณะความเป็นชายสูงหรือในแบบลักษณะความเป็นหญิงสูงอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างชัดเจน ในทางตรงข้ามบุคคลที่มีบทบาททางเพศแบบแอนโดรจีนีจะเลือกข้อความของแบบวัดอย่างอิสระมากกว่าจะคำนึงถึงลักษณะความเป็นชายสูงหรือลักษณะความเป็นหญิงสูงอย่างเดียว

กล่าวโดยสรุป แนวคิดของ Bem เกี่ยวกับบทบาททางเพศได้เน้นการเปลี่ยนแปลงของระบบโครงสร้างทางความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองโดยเด็กหรือบุคคลจะเกิดการเรียนรู้ถึงความแตกต่างทางเพศและพฤติกรรมต่างๆจากสังคมโดยบุคคลจะพยายามรักษาไว้ซึ่งกฎเกณฑ์และพฤติกรรมที่สังคมยอมรับและให้การสนับสนุนเท่านั้นจนเกิดเป็นลักษณะบทบาททางเพศแบบตรงตามเพศขึ้นแต่ในขณะเดียวกันก็มีบุคคลอีกประเภทหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับกฎเกณฑ์และความคาดหวังของสังคม มีความยืดหยุ่นในสถานการณ์ต่างๆได้ดีกว่าบุคคลที่มีบทบาทตรงตามเพศของตน ซึ่ง Bem เรียกบทบาททางเพศนี้ว่า แอนโดรจีนี

การเรียนรู้บทบาททางเพศ

การเรียนรู้บทบาททางเพศเป็นการที่บุคคลรับเอาบุคลิกลักษณะบางอย่างของบุคคลอื่นมาเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพของตนเอง การเรียนรู้บทบาททางเพศนี้เกิดขึ้นตั้งแต่วัยต้นของชีวิต กล่าวคือ เด็กจะเริ่มเลียนแบบบทบาททางเพศโดยสังเกตจากพ่อแม่และบุคคลใกล้ชิดที่มีลักษณะเพศคล้ายคลึงกับตนและเมื่อเขาโตขึ้นเขาก็จะเรียนรู้โดยสังเกตจากบุคคลในสังคมนั้น การเรียนรู้บทบาททางเพศจึงเป็นการที่เด็กซึมซาบเอาลักษณะ (characteristics) ความเชื่อ (beliefs) ทศนคติ (attitudes) ค่านิยม (values) และพฤติกรรม (behaviors) ทางเพศของบุคคลในสภาพแวดล้อมเพื่อสร้างบุคลิกภาพของตนเพื่อให้เกิดเอกลักษณ์ทางเพศแห่งตนขึ้น

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดบทบาททางเพศ

เอกลักษณ์บทบาททางเพศของบุคคลในสังคมนั้นเป็นผลสืบเนื่องมาจากอิทธิพลที่เป็นปัจจัยร่วมกัน 2 ประการ คือ ปัจจัยทางด้านชีวภาพ (biological factors) และปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อม (environment factors)

ปัจจัยทางด้านชีวภาพ (biological factors)

ปัจจัยทางด้านชีวภาพเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้ชายและผู้หญิงมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดเจน เช่น ความแตกต่างของอวัยวะเพศ ความแตกต่างของโครงสร้างของร่างกาย ตลอดจนการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ ซึ่งความแตกต่างระหว่างเพศหญิงและเพศชายได้รับอิทธิพลจากฮอร์โมนเพศที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ผู้ชายมีฮอร์โมนเพศแอนโดรเจน (androgen) ที่ช่วยให้มีลักษณะภายนอกและพฤติกรรมเยี่ยงบุรุษเพศทั่วไป เช่น มีรูปร่างกำยำ แข็งแรง มีหนวดเครา และเสียงใหญ่ เป็นต้น ส่วนผู้หญิงมีฮอร์โมนเอสโตรเจน (estrogen) กับโปรเจสเตอโรน (progesterone) ที่ทำให้มีลักษณะภายนอกและพฤติกรรมเยี่ยงสตรี เช่น มีรูปร่างบอบบาง มีประจำเดือน มีเต้านม เป็นต้น ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าองค์ประกอบทางด้านชีวภาพเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างเพศชายและเพศหญิง และจากสาเหตุความแตกต่างพื้นฐานทางธรรมชาตินี้เองที่ทำให้เกิดการแบ่งบทบาทความรับผิดชอบให้เหมาะสมกับสภาพร่างกายของแต่ละเพศ เช่น ผู้ชายมีหน้าที่แสดงออกถึงความแข็งแรงของร่างกายในการหาอาหาร ล่าสัตว์ ทำศึกสงคราม ตลอดจนทำกิจกรรมนอกบ้านอื่น ๆ เพราะผู้ชายแข็งแรงคล่องตัวกว่าผู้หญิง ส่วนผู้หญิงมีลักษณะอ่อนแอกว่าจะมีหน้าที่ดูแลบ้าน เตรียมอาหาร อบรมเลี้ยงดูบุตร เป็นต้น นอกจากนี้สภาพร่างกายของผู้หญิงได้สร้างให้ผู้หญิงมีการตั้งครรภ์และคลอดบุตร เลี้ยงดูบุตรจึงทำให้ไม่สะดวกในการทำกิจกรรมต่าง ๆ นอกบ้าน (ภัสสร ลิมานนท์, 2527 อ้างถึงใน นิตยกุล อรรถนุพรรณ, 2529) งานวิจัยที่สนับสนุนว่าฮอร์โมนเพศมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย ได้แก่ งานวิจัยของ Robin & Mcneil (1981 อ้างถึงใน นิตยกุล อรรถนุพรรณ, 2529) ซึ่งได้ทำการทดลองโดยฉีดฮอร์โมนเพศชายให้กับลิงตัวเมียที่กำลังท้องอยู่พบว่า ลูกลิงตัวเมียที่เกิดมามีอวัยวะเพศของตัวผู้ด้วย และมีพฤติกรรมแบบลิงตัวผู้มากกว่าลิงตัวเมียนอกจากนี้ Joslsn (1973 cited in Maccoby & Jackins, 1974) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับระดับความก้าวร้าวกับฮอร์โมนเพศชาย โดยใช้ลิงตัวผู้เป็นกลุ่มควบคุม จากนั้นฉีดฮอร์โมนเพศชายให้ลิงตัวเมีย ผลพบว่า ก่อนฉีดยา ลิงตัวผู้มีความก้าวร้าวสูงกว่าลิงตัวเมีย แต่เมื่อฉีดยาแล้ว ลิงตัวเมียที่ถูกฉีดยาจะมีความก้าวร้าวเพิ่มขึ้นจนเท่าเทียมกับลิงตัวผู้ ซึ่งข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาผลของความผิดปกติของฮอร์โมนเพศในมนุษย์ด้วย โดยพบว่าเด็กหญิงที่มีฮอร์โมนเพศชาย (แอนโดรเจน) มากกว่าปกติตั้งแต่อยู่ในครรภ์มักจะมีพฤติกรรมแบบเด็กชาย เช่น ชอบกีฬา

กลางแจ้ง ชอบการต่อสู้มากกว่าที่น้องผู้หญิงคนอื่นๆแม้ว่าจะไม่มีลักษณะทางร่างกายแตกต่างกันก็ตาม (Ehrhardt & Baker, 1974 cited in Maccoby, 1980) ต่อมา Berenbaum & Synder (1995) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของฮอร์โมนในด้านกิจกรรมที่ตรงตามเพศของเด็กและเพื่อนเล่นที่ชอบ โดยศึกษาเด็กที่มีอาการของต่อมหมวกไตโต (CAH) ช่วงอายุ 2 ปี - 2 ปีครึ่ง ในเด็กหญิง 24 คน และเด็กชาย 19 คน ผลพบว่า เด็กหญิงที่มีภาวะต่อมหมวกไตโต (CAH) จะชอบเล่นของเล่นที่เป็นของเล่นของเด็กชายมากกว่าของเล่นที่เป็นของเล่นของเด็กหญิงและชอบทำกิจกรรมโดยใช้พลังกำลังหรือกิจกรรมที่ต้องใช้แรงมาก แม้ยังคงเล่นกับเพื่อนเล่นที่เป็นเพศเดียวกันกับตนก็ตาม

จากความแตกต่างดังที่กล่าวมาแล้วสามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยทางด้านชีวภาพมีผลต่อความแตกต่างของความเป็นหญิงและความเป็นชาย แต่อย่างไรก็ตามผลงานวิจัยส่วนใหญ่ยังไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจน (Spence & Helmreich, 1978) ด้วยเหตุนี้ปัจจัยทางด้านชีวภาพเพียงอย่างเดียวจึงไม่อาจทำให้ผู้หญิงหรือผู้ชายมีพัฒนาการทางบุคลิกภาพและพัฒนาการของเอกลักษณ์บทบาททางเพศเป็นหญิงหรือชายได้อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากยังมีอีกปัจจัยหนึ่งมาเกี่ยวข้อง นั่นคือ ปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อม (environment factors)

ปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อม (environment factors)

นอกจากปัจจัยทางด้านชีวภาพจะทำให้ผู้หญิงและผู้ชายมีความแตกต่างกันทางฮอร์โมนและโครโมโซมเพศแล้ว สภาพแวดล้อมเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดบทบาทบุคลิกภาพ และแบบแผนของพฤติกรรมของชาย และหญิงด้วยเช่นกัน เช่น การอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ ตลอดจนความคาดหวังของสังคมและวัฒนธรรม เป็นต้น

จุดเริ่มต้นของการเรียนรู้บทบาททางเพศของเด็กในครอบครัว เริ่มตั้งแต่เมื่อพ่อแม่ทราบว่าการที่คลอดออกมาเป็นเพศชายหรือเพศหญิง แล้วจัดเตรียมเสื้อผ้าของเล่นให้เด็กตามเพศพร้อมทั้งสร้างความคาดหวังในพฤติกรรมที่แตกต่างกันระหว่างเด็กหญิงและเด็กชาย ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ความแตกต่างทางเพศ นับได้ว่าบทบาทของความเป็นหญิงและความเป็นชายของเด็กได้เริ่มมาจากการเลี้ยงดูของครอบครัว นอกจากนี้เด็กยังเรียนรู้บทบาททางเพศโดยการสังเกตจากตัวแบบเพศเดียวกันกับตนในสภาพแวดล้อมเริ่มจากการสังเกตบุคคลที่เป็นเพศเดียวกับตนในครอบครัวแล้วขยายกว้างออกไปสู่ตัวแบบในสังคม โดยเด็กหญิงจะสังเกตแม่ของตนรวมทั้งเพศหญิงอื่นๆที่เห็นในสังคมเพื่อเรียนรู้บทบาทของความเป็นหญิงในขณะที่เด็กชายจะสังเกตพ่อและผู้ชายอื่นๆเพื่อเรียนรู้บทบาทความเป็นชายทำให้เด็กสามารถเลียนแบบบทบาททางเพศได้และพร้อมที่จะมีเอกลักษณ์บทบาททางเพศที่พึงปรารถนาของสังคม ดังนั้นทั้งการอบรมเลี้ยงดูและการสังเกตตัวแบบต่างๆในสภาพแวดล้อมจึงเป็นการเรียนรู้บทบาททางเพศของเด็กด้วย

กระบวนการสังคมประภิต (socialization)

บทบาทของพ่อแม่

การอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่จะมีผลต่อพฤติกรรมของเด็กอย่างมาก ซึ่ง Katz (1987 cited in Bukatko & Daehler, 1995) กล่าวว่า พ่อแม่เป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญที่สุดเกี่ยวกับการเรียนรู้บทบาททางเพศของเด็กรวมทั้งสภาพแวดล้อมที่สร้างขึ้นโดยพ่อแม่จะปฏิบัติต่อบุตรแตกต่างกันโดยมีพื้นฐานมาจากเพศของเด็กตั้งแต่เด็กอยู่ในวัยทารกแล้ว กล่าวคือ พ่อแม่เป็นผู้เตรียมของเล่นให้แตกต่างกันตามลักษณะเพศของเด็ก เช่น สำหรับเด็กชายพ่อแม่จะซื้อเครื่องมือกีฬา เครื่องกล สือเลื่อนให้ เป็นต้น ส่วนเด็กหญิงพ่อแม่จะซื้อตุ๊กตา ของเล่นที่เป็นชุดเครื่องครัวให้ เป็นต้น นอกจากนี้พ่อแม่ยังจัดตกแต่งห้องนอนของเด็กชายและเด็กหญิงแตกต่างกันอีกด้วย กล่าวคือ ห้องนอนของเด็กชายจะตกแต่งด้วยสีฟ้าและห้องนอนของเด็กหญิงจะตกแต่งด้วยสีชมพู (Pomerleau, Bolduc, Malcuit & Cossette, 1990) ทั้งนี้ยังพบอีกว่า พ่อแม่มีแนวทางปฏิบัติต่อลูกชายและหญิงแตกต่างกัน เช่น ลักษณะการเล่นกับบุตร กล่าวคือ ถ้าเด็กเป็นลูกชายพ่อแม่จะชอบอุ้มลูกโยนขึ้นโยนลงในอากาศ หรือแกว่งไปมา ในขณะที่เดียวกันจะเล่นกับลูกสาวด้วยความอ่อนโยน นุ่มนวล ทนุถนอม (Huston, 1983 cited in Papalia & Olds, 1986) ส่วนแม่จะเล่นกับลูกชายและลูกสาวคล้าย ๆ กัน เช่น ร้องเพลง เล่นเกมส์ และอ่านหนังสือให้ลูกฟัง (Lamb, 1977; Parke & Tinsley, 1981 cited in Papalia & Olds, 1986)

พ่อแม่ยังให้การสนับสนุนพฤติกรรมต่างๆ ที่ตรงตามเพศของลูกและมักจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อพัฒนาการเกี่ยวกับบทบาททางเพศของเด็กด้วย ทำให้เด็กหญิงและเด็กชายมีความแตกต่างกัน Lackey (1989 cited in Bukatko & Daehler, 1995) พบว่า พ่อแม่ส่วนใหญ่มอบหมายงานภายในบ้านให้กับลูกสาว ส่วนลูกชายพ่อแม่จะมอบหมายงานนอกบ้าน เช่น ทิ้งขยะมูลฝอย ตัดหญ้าในสนามหญ้า เป็นต้น การเรียนรู้บทบาททางเพศจากกิจกรรมที่ได้รับมอบหมายนั้นนับว่าเป็นสิ่งสำคัญดังที่ Ember (1973 cited in Kaplan & Sedney, 1980) ได้ทำการศึกษาในประเทศเคนยาตะวันตก พบว่า เด็กชายที่ต้องดูแลคนเจ็บ เด็กจะมีความรับผิดชอบมากกว่าเด็กชายอื่น ๆ ส่วนความเป็นตัวของตัวเองและความเป็นผู้นำจะน้อยกว่าเด็กชายคนอื่น ๆ ด้วย ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การที่เด็กได้รับมอบหมายในกิจกรรมต่างๆ แตกต่างกันจะมีผลทำให้เด็กมีการเรียนรู้บทบาททางเพศแตกต่างกันด้วย นอกจากนี้พ่อแม่จะส่งเสริมกิจกรรมที่ชี้เฉพาะสำหรับเด็กแต่ละเพศแล้วพ่อแม่ยังมีส่วนในการส่งเสริมสร้างบุคลิกภาพทั่วไปที่มีความแตกต่างระหว่างหญิงและชายอีกด้วย เช่น ในเด็กชายมักจะได้รับการส่งเสริมให้มีอิสระจากพ่อแม่ในขณะที่เด็กหญิงจะได้รับการส่งเสริมให้อยู่ ใกล้ชิดกับพ่อแม่ซึ่งทำให้เด็กหญิงได้รับความอบอุ่นทางอารมณ์มากกว่า (Salkind, 1990) และเด็กหญิงมีแนว

โน้มน้ำจะได้รับการปกป้องและคุ้มครองมากกว่าเด็กชายทำให้เด็กหญิงมีโอกาสที่จะสำรวจสภาพแวดล้อมน้อยกว่าเด็กชาย (Block, 1983; Burns, Mitchell & Obradovich, 1989 cited in Bukatko & Daehler, 1995) เป็นเหตุให้ลักษณะการเล่นของเด็กหญิงจะมีความเรียบง่ายมากกว่าการเล่นของเด็กชาย (Goldberg & Lewis, 1969 cited in Kaplan & Sedney, 1980) ส่วน Grusec & Lytton (1988) ได้ศึกษาวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กของพ่อแม่ พบว่า พ่อแม่มักมีความคาดหวังในพฤติกรรมของเด็กชาย และเด็กหญิงแตกต่างกันด้วย โดยพ่อแม่มักเน้นความสำคัญของความสำเร็จ การกล้าแสดงออกในเด็กชาย และเน้นการสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในเด็กหญิง ดังที่ Papalia & Olds (1986) กล่าวว่า พ่อแม่จะเน้นความสำเร็จทางวิชาการ เช่น วิชาคณิตศาสตร์ในลูกชายมากกว่าลูกสาว ส่วนลูกสาวจะได้รับการเน้นความสำเร็จในเรื่องของภาษา เป็นต้น นอกจากนี้พ่อแม่จะแสดงพฤติกรรมทางลบถ้าลูกชายร้องขอความช่วยเหลือและแสดงพฤติกรรมทางบวกถ้าลูกหญิงร้องขอความช่วยเหลือ (Fagot, 1978 cited in Grusec & Lytton, 1988)

จากที่ได้กล่าวมาแล้วพอจะสรุปได้ว่า วิธีการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่จะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้บทบาททางเพศในเด็ก กล่าวคือ ถ้าพ่อแม่อบรมเลี้ยงดูให้เด็กมีพฤติกรรมเป็นไปตามบทบาทที่ตรงตามเพศของเด็กแล้ว เด็กจะมีลักษณะและพฤติกรรมตรงตามเพศของตนสูง แต่ถ้าพ่อแม่ให้การอบรมเลี้ยงดูที่สับสนกับเด็ก เช่น เด็กชายอบรมเลี้ยงดูแบบอย่างเด็กหญิงก็ย่อมทำให้เด็กเรียนรู้บทบาททางเพศของตนเองอย่างสับสนซึ่งจะทำให้เป็นปัญหาต่อไปในอนาคตได้

บทบาทของพี่น้อง

พี่น้องเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เด็กมีการเรียนรู้บทบาททางเพศของตนเองโดยการสังเกตและเลียนแบบพฤติกรรมของพี่น้อง เช่น น้องชายจะเลียนแบบพฤติกรรมของพี่ชายจากการเล่นบุคลิกท่าทาง (gestures) คำพูด เป็นต้น (Papalia & Olds, 1986) ดังที่ Samuels (1980) ได้ทำการศึกษากการสังเกตเด็กอายุ 26 เดือน โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มที่มีพี่สาวและกลุ่มที่มีพี่ชาย โดยได้สังเกตเด็กขณะเล่นอยู่กับพี่ของเขา พบว่า เด็กจะมีพฤติกรรมการเล่นเหมือนกับพี่ของตน และใช้เวลามากกว่าในการสำรวจสภาพแวดล้อมเมื่อมีพี่อยู่ด้วย

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า พี่น้องเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่เด็กจะเรียนรู้บทบาททางเพศของตนเองได้อย่างถูกต้องเหมาะสม แต่ในบางครอบครัวเราจะเห็นได้ว่า มีบุตรชายคนเดียวในหมู่พี่สาวหรือบางครอบครัวมีบุตรสาวคนเดียวในหมู่พี่ชาย เด็กก็จะเลียนแบบพฤติกรรมของพี่สาวและพี่ชาย เช่น ถ้าครอบครัวมีบุตรชายคนเดียวในหมู่พี่สาว เด็กจะมีลักษณะเรียบร้อย กระตุงกระตัง ชอบเล่นของเล่นที่เป็นลักษณะของเล่นที่เด็กหญิงเล่น ดังที่งานวิจัยของ Leventhal (1970) และงานวิจัยของ Vroegh (1971) ได้พบว่า เด็กชายที่มีพี่สาวจะมีพฤติกรรมลักษณะความเป็นชายน้อยกว่าเด็กชายที่

มีพี่ชายและเด็กหญิงที่มีพี่ชายจะมีพฤติกรรมของเด็กชายมากกว่าเด็กหญิงที่มีพี่สาว นับได้ว่าพี่น้องเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เด็กมีการเรียนรู้และเลียนแบบพฤติกรรมบทบาททางเพศได้ถูกต้องเหมาะสมตามเพศของตน

บทบาทของเพื่อน

อิทธิพลของกลุ่มเพื่อนมีความสำคัญต่อพัฒนาการบทบาททางเพศของเด็กทั้งนี้เพราะกลุ่มเพื่อนทำให้เด็กมีโอกาสเรียนรู้พฤติกรรมทางสังคมและการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่นโดยเด็กสามารถดูตัวแบบและสามารถมองสะท้อนพฤติกรรมของตนเองได้จากกลุ่มเพื่อน นอกจากนี้เด็กยังมีการเลียนแบบ (imitation) การเล่นที่เหมาะสมตรงตามเพศของตนได้จากเพื่อนอีกด้วย (Perry & Bussey, 1979 cited in Grusec & Lytton, 1988) การเล่นของเด็กถือได้ว่าเป็นการสื่อสารอย่างหนึ่งในการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับเพื่อน ทั้งนี้เนื่องจากเด็กได้ใช้การเล่นกับเพื่อนเป็นการเรียนรู้บทบาททางเพศไปพร้อมกันด้วย เด็กส่วนใหญ่จะมีการเล่นและการเลือกของเล่นที่เหมาะสมกับเพศของตนเอง เช่น ในเด็กชาย การเล่นส่วนใหญ่ต้องใช้พลังกำลัง เช่น มวยปล้ำ และของเล่นที่เด็กเลือกเล่น เช่น รถถัง ปืน เป็นต้น ในขณะที่เด็กหญิงมีลักษณะการเล่นในร่มเป็นส่วนใหญ่ เช่น การเล่นหม้อข้าวหม้อแกง และของเล่นที่เด็กเลือกเล่นมักเป็นพวกตุ๊กตา เป็นต้น ถ้าเด็กมีพฤติกรรมการเล่นที่ตรงข้ามเพศของตน เช่น เด็กชายเล่นตุ๊กตา เด็กหญิงเล่นปืนก็จะถูกลงโทษโดยกลุ่มเพื่อน โดยไม่ยอมให้เข้ากลุ่มหรือไม่ยอมเล่นด้วย แต่ถ้าเด็กมีพฤติกรรมการเล่นที่เหมาะสมตามเพศของตน (เช่น เด็กชายเล่นรถ เด็กหญิงเล่นตุ๊กตา) เพื่อนจะนิยมชมชอบและยอมรับเข้ากลุ่ม (Fagot, 1977 cited in Bukatko & Daehler, 1995) ส่วนเด็กที่มีพฤติกรรมการเล่นที่ตรงข้ามเพศของตน (cross gender) เช่น เด็กชายเล่นตุ๊กตาและเด็กหญิงเล่นรถ กลุ่มเพื่อน (peer group) จะปฏิเสธที่จะมีปฏิสัมพันธ์ด้วยโดยเฉพาะกับเด็กชาย กล่าวคือ กลุ่มเพื่อนชายจะต่อต้านและปฏิเสธเด็กชายที่มีพฤติกรรมการเล่นที่ไม่เหมาะสมกับเพศของตนมากกว่าเด็กหญิงที่มีพฤติกรรมการเล่นที่ไม่ตรงตามเพศ (Carter & McClosky, 1984) นอกจากนั้นยังพบอีกว่า เด็กชายที่มีพฤติกรรมการเล่นที่ไม่ตรงตามเพศของตนนั้นจะเป็นที่นิยมชมชอบของกลุ่มเพื่อนน้อยกว่าเด็กชายที่มีพฤติกรรมการเล่นตรงตามเพศ (Lobel, 1993 cited in Bukatko & Daehler, 1995)

สรุปได้ว่า กลุ่มเพื่อน (peer group) มีอิทธิพลต่อการเลียนแบบพฤติกรรมของเด็กและกลุ่มเพื่อนยังมีความสำคัญต่อพัฒนาการบทบาททางเพศของเด็กอีกด้วย เด็กส่วนใหญ่จะมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับเพื่อนโดยการเล่น ซึ่งเราถือว่าการเล่นเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เด็กมีการเรียนรู้บทบาททางเพศของตน กล่าวคือ เด็กจะเลียนแบบพฤติกรรมการเล่นที่ตรงตามเพศของตนได้จากเพื่อนเพศเดียวกัน เช่น เด็กชายจะเลียนแบบพฤติกรรมการเล่นของเพื่อนเพศชาย เป็นต้น เด็กที่มีพฤติกรรมการเล่น

ที่ไม่เหมาะสมกับเพศของตนนั้นจะถูกปฏิเสธและไม่ยอมรับเข้ากลุ่มในขณะที่เด็กที่มีพฤติกรรมการเล่นที่ตรงตามเพศของตนนั้นจะเป็นที่นิยมชมชอบและได้รับการยอมรับจากกลุ่มเพื่อน นับว่าอิทธิพลของเพื่อนนั้นมีความสำคัญต่อการเลียนแบบและการเรียนรู้บทบาททางเพศของเด็กด้วย นอกจากนี้เพื่อนยังเป็นเสมือนแรงเสริมอย่างหนึ่งในสังคมที่ทำให้ทั้งคุณและโทษ เช่น เด็กชายเล่นตุ๊กตา เพื่อนก็จะลงโทษโดยไม่ยอมรับเข้ากลุ่มส่วนเด็กชายที่เล่นรถเพื่อนจะนิยมชมชอบและยอมรับเข้ากลุ่ม เป็นต้น ดังนั้นเพื่อนจึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้บทบาททางเพศที่แตกต่างกันระหว่างเด็กชายและเด็กหญิง โดยเฉพาะพฤติกรรมการเล่นและการเลือกของเล่นของเด็ก (Grusec & Lytton, 1988)

บทบาทของครูและโรงเรียน

ครูและโรงเรียนเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เด็กมีการเรียนรู้บทบาททางเพศ เริ่มตั้งแต่ชุดนักเรียนที่บ่งบอกถึงความแตกต่างระหว่างเด็กชายและเด็กหญิงโดยเด็กชายนุ่งกางเกงส่วนเด็กหญิงนุ่งกระโปรง ครูมีความเชื่อว่าเด็กชายมีพฤติกรรมก้าวร้าว ชอบก่อปัญหาในชั้นเรียน ในขณะที่ความเชื่อเกี่ยวกับเด็กหญิงต้องเรียบร้อยและอ่อนโยน (Huston, 1983 cited in Papalia & Olds, 1986) นอกจากนี้ครูจะไม่ลงโทษเด็กหญิงเมื่อทำผิด แต่จะคอยพรีสอนและให้เหตุผลแก่เด็ก ในขณะที่เด็กชายครูจะลงโทษเมื่อทำผิดและไม่ปลอบโยน (Salkind, 1990) Mayer, Iazarowitz & Safir (1989 cited in Bukatko & Daehler, 1995) กล่าวว่า เมื่อให้ครูเสนอชื่อนักเรียนที่ดีที่สุดหรือเด็กที่มีความสามารถมากที่สุด ครูมีแนวโน้มจะเสนอชื่อเด็กชายมากกว่าเด็กหญิง กล่าวคือ ครูมักจะระบุว่าเด็กชายเก่งคณิตศาสตร์ และเด็กหญิงจะเป็นเลิศทางภาษา หรือทักษะทางสังคม (social skill) อีกทั้งครูมีแนวโน้มจะเรียกเด็กชายมากกว่าเด็กหญิงในการตอบคำถามซึ่งเน้นความกล้าแสดงออกเมื่ออยู่ในห้องเรียน (Sadke & Sadker, 1994 cited in Bukatko & Daehler, 1995) นอกจากนี้ครูและโรงเรียนยังมีหน้าที่ในการสร้างพฤติกรรมตรงตามเพศของเด็ก (sex-typing) ในการเป็นเด็กชายและหญิงโดยผ่านทางเครื่องมือในการสอน (teaching materials) เช่น บทเรียนในหนังสือ หรือการจัดกิจกรรมในห้องเรียน กล่าวคือ ครูส่วนใหญ่จะแต่งตั้งให้เด็กชายเป็นหัวหน้าห้อง เป็นผู้นำมากกว่าเด็กหญิง ดังที่ Purcell & Stewart (1990 cited in Bukatko & Daehler, 1995) ได้ทำการสำรวจผู้อ่านหนังสือเด็ก พบว่า เด็กชายและเด็กหญิงจะได้รับการเสนอภาพบ่อยเท่ากันแต่เด็กหญิงมักจะเป็นตัวละครในนิทานที่ต้องขอความช่วยเหลือและเด็กชายแทบจะไม่เคยทำงานบ้านหรือแสดงอารมณ์เลย

สรุปได้ว่า ครู เป็นปัจจัยหนึ่งเช่นเดียวกับพ่อแม่ พี่น้อง และเพื่อนที่ช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้บทบาททางเพศของตนได้อย่างถูกต้องเหมาะสมรวมทั้งเป็นต้นแบบที่ทำให้เด็กเลียนแบบพฤติกรรมที่ตรงตามเพศของเด็กด้วย ครูมีความเชื่อว่าเด็กชายมีพฤติกรรมก้าวร้าว ชอบก่อปัญหาในชั้นเรียน

และครูเชื่อว่าเด็กหญิงมีพฤติกรรมเรียบร้อย อ่อนโยน (Huston, 1983 cited in Papalia & Olds, 1986) ดังที่ Salkind (1990) พบว่า เมื่อให้ครูประเมินพฤติกรรมของเด็กชายอายุระหว่าง 4-14 ปี ในห้องเรียน พบว่า เด็กชายมีพฤติกรรมก้าวร้าว เสียงดังมากกว่าเด็กหญิงในวัยเดียวกัน นอกจากนี้เด็กสามารถเรียนรู้บทบาทและหน้าที่ของตนได้จากบทเรียนในหนังสือซึ่งเด็กสามารถประเมินได้ว่าบทบาทใดเหมาะสมกับบทบาททางเพศของตนและนำไปปฏิบัติตามเพื่อให้เกิดเป็นเอกลักษณ์แห่งตนตามที่สังคมสนับสนุนและยอมรับ

บทบาททางเพศได้ถูกกำหนดโดยสังคม ดังนั้นในแต่ละวัฒนธรรม บทบาททางเพศจะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป เช่น งานวิจัยของ Mead (1953 อ้างถึงใน ธีระพร จุวรรณโน, 2526) ได้ทำการศึกษาลักษณะทางอารมณ์ของชายและหญิงในชาวนิวินี 3 เผ่า อันเป็นชุมชนสันโดษ และห่างไกลจากชุมชนอื่น ๆ ผลการศึกษาพบว่า เผ่าอาราเพรช (Arapresh) มีแต่ความสงบสุข ผู้ชายและผู้หญิงจะมีความแตกต่างกันน้อยมาก คือ ทั้งผู้หญิงและผู้ชายจะมีความอ่อนโยน สนใจต่อความต้องการของผู้อื่น ส่วนมันดุกุมอร์ (Mudugumor) เป็นเผ่าที่ชอบทำสงคราม พบว่าทั้งผู้หญิงและผู้ชายจะมีลักษณะคล้าย ก้าวร้าวอันเป็นลักษณะที่สังคมทั่วไปคาดหวังให้เป็นลักษณะของผู้ชายและผู้หญิง และสำหรับเผ่าแซมบูลิ (Tchambuli) ผู้ชายและผู้หญิงจะได้รับความคาดหวังให้มีลักษณะและบทบาทที่แตกต่างกัน แต่เป็นบทบาทที่สลับกันกับบทบาทของหญิงและชายในทัศนะของสังคมอื่น ๆ กล่าวคือผู้หญิงจะเป็นฝ่ายบงการจัดสิ่งต่าง ๆ และเป็นผู้ริเริ่มความสัมพันธ์ทางเพศ ในขณะที่ผู้ชายสามารถแสดงออกทางอารมณ์ได้มากกว่า อ่อนโยนกว่า หมกมุ่นในทางไสยศาสตร์ และรักสวยรักงามมากกว่า รวมทั้งมีความเป็นอิสระและรับผิดชอบน้อยกว่าผู้หญิง

สรุปได้ว่า ลักษณะการอบรมเลี้ยงดูบุตร กลุ่มเพื่อน โรงเรียน และครู พี่น้อง และสังคม วัฒนธรรมมีผลต่อการกำหนดบทบาทของความเป็นชายและความเป็นหญิงที่แตกต่างกันของเด็ก อย่างไรก็ตามการอบรมเลี้ยงดูบุตรเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้บทบาททางเพศที่สำคัญอย่างยิ่ง ถ้าพ่อแม่อบรมเลี้ยงดูเด็กให้มีพฤติกรรมเป็นไปตามบทบาทที่ตรงตามเพศของเด็ก เด็กก็จะมีลักษณะบทบาททางเพศตรงตามเพศสูงในทางตรงข้ามถ้าพ่อแม่อบรมเลี้ยงดูเด็กให้มีบทบาททางเพศไม่เหมาะสมกับเพศของเด็กก็อาจก่อปัญหาในด้านพัฒนาการทางเพศได้โดยทำให้เด็กมีการเรียนรู้บทบาททางเพศของตนเองอย่างสับสน

ทฤษฎีที่ใช้ในงานวิจัย

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory)

ผู้นำของทฤษฎีจิตวิเคราะห์ คือ ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) ได้เสนอทฤษฎีพัฒนาการทางบุคลิกภาพของมนุษย์โดยเน้นถึงความสำคัญของประสบการณ์ในวัยเด็กว่าเป็นสิ่งสำคัญต่อการสร้างบุคลิกภาพของบุคคลในอนาคต และนอกจากนี้ยังเน้นความสำคัญของแรงขับทางเพศ (libido) ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการได้รับการตอบสนองของบริเวณต่าง ๆ ของร่างกาย ซึ่งเกิดขึ้นในระยะต่าง ๆ ของชีวิตตั้งแต่เกิดจนถึงวัยรุ่น (psychosexual stages) (พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2530)

Freud กล่าวว่า พัฒนาการทางบุคลิกภาพ (psychosexual development) เป็นพัฒนาการของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการตอบสนองความรู้สึกทางเพศจนเกิดความพึงพอใจ โดยการผ่านบริเวณต่าง ๆ ของอวัยวะ (primary erogenous zone) ที่ทำให้เด็กนั้นมีความสุขและความพึงพอใจ เช่น ปาก รูทวาร หู ตา เป็นต้น (Freud, 1940 cited in Hjelle & Ziegler, 1981) นอกจากนี้ Freud เชื่อว่าพัฒนาการของบุคลิกภาพของแต่ละคนนั้นก่อนเป็นรูปร่างที่จะสมบูรณ์ในตัวเองได้เมื่ออายุประมาณ 5 ขวบ ในช่วงชีวิต 5 ปีแรก เป็นช่วงที่เด็กแต่ละคนได้มีการพัฒนาบุคลิกภาพขึ้นมาเป็นแบบฉบับของเขาโดยเฉพาะและมีผลไปตลอดชีวิต (ศรัณย์ คำริสุข, 2525)

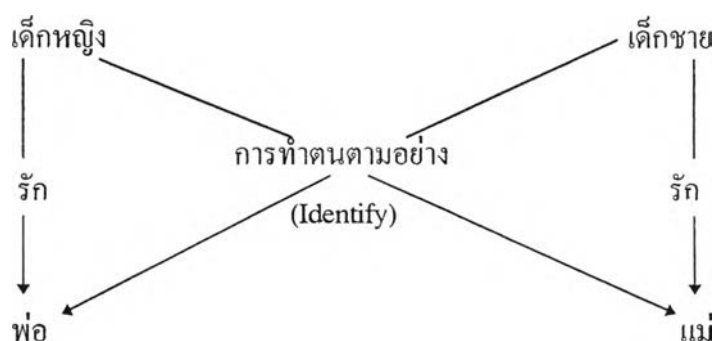
Freud ได้แบ่งพัฒนาการทางบุคลิกภาพของมนุษย์ออกเป็น 5 ขั้น ดังนี้

1. ขั้นความพึงพอใจทางปาก (oral stage)
2. ขั้นความพึงพอใจทางทวารหนัก (anal stage)
3. ขั้นความพึงพอใจทางอวัยวะเพศ (phallic stage)
4. ขั้นสงบ หรือระยะพัก (latency period)
5. ขั้นความพึงพอใจในเพศตรงข้าม (genital stage)

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ Freud ได้เน้นเรื่องการถอดแบบทางเพศของเด็ก ซึ่งจะอยู่ในขั้นความพึงพอใจทางอวัยวะเพศ (phallic stage) โดยเด็กระยะนี้จะหันมาถอดแบบพ่อแม่ที่เป็นเพศเดียวกับเด็ก และเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้บทบาททางเพศของเด็กด้วย (Freud, 1965) ความพึงพอใจทางอวัยวะเพศ (phallic stage) ขั้นนี้เริ่มอายุ 4 ปี ถึง 5 ปี เด็กเริ่มให้ความสนใจกับอวัยวะที่ทำให้เกิดความพึงพอใจ คือ อวัยวะเพศ (genital) โดยเด็กมีความสุขในการจับต้องและลูบคลำอวัยวะเพศของตน ในระยะนี้เด็กจะเกิดปม (complex) ในจิตใจของเขา ซึ่ง Freud เรียกปมที่เกิดขึ้นในเด็กชายและในเด็กหญิงนี้ว่า ปมออดิพัส (oedipus complex) และปมอิเล็กตรา (electra complex) ตามลำดับ ในเด็กชาย Freud กล่าวว่า ปมออดิพัสของเด็กชายนั้นเกิดจากการที่เด็กชายมีความรู้สึก

ในจิตไร้สำนึกที่อยากครอบครองแม่และมีความรักต่อแม่ของเขาฉันท์ผู้สาวซึ่งเด็กเชื่อว่าแม่เป็นบุคคลแรกที่ตอบสนองความต้องการของเขา ดังนั้นเด็กจึงคิดอยากครอบครองแม่ของตน (สุนทรินทร์ ชนโกไสย, 2521 อ้างถึงใน ศรีณย์ คำวิสุท, 2525) เด็กชายมีความรู้สึกที่ตนเป็นคู่แข่งกับพ่อในเรื่องของความรักแม่และเกิดความอิจฉาพ่อ โดยเด็กกลัวว่าพ่อจะแย่งความรักของแม่ไปจากตน นอกจากนั้นเด็กยังกลัวว่าพ่อจะล่วงรู้ว่าเขามีความรู้สึกฉันท์ผู้สาวกับแม่และกลัวว่าพ่อจะลงโทษตน โดยการตัดอวัยวะเพศ (castration anxiety) ดังนั้นเด็กจึงต้องเก็บกดความรู้สึกและความปรารถนาในตัวแม่ไว้แล้วหันไปเลียนแบบพฤติกรรมของพ่อแทนเพื่อให้แม่รัก ซึ่ง Freud กล่าวว่า การที่เด็กมีเอกลักษณ์หรือมีพฤติกรรมต่าง ๆ คล้ายพ่อนั้นก็คือ การถอดแบบ (identification) โดยเด็กได้รับเอาบทบาททางเพศ คำนิยม และบุคลิกของพ่อมาเป็นของตนและนำไปปฏิบัติตาม สำหรับเด็กหญิง Freud กล่าวว่า ปมอเล็กตราของเด็กหญิงนั้นเกิดจากการที่เด็กเริ่มมองเห็นว่าตนนั้นไม่มีอวัยวะเพศ (penis) คล้ายพ่อและพี่ชายของตน จึงทำให้เด็กรู้สึกอิจฉาการมีอวัยวะเพศชาย (penis envy) และอยากมีอวัยวะเพศแบบพ่อ จึงโกรธแม่ ตั้งตนเป็นศัตรูกับแม่ แล้วเด็กหันไปรักพ่อฉันท์ผู้สาวแทนและมีความรู้สึกอยากครอบครองพ่อด้วย แต่เนื่องจากเด็กกลัวว่าแม่จะล่วงรู้ความรู้สึกของตนและลงโทษตน เด็กจึงเก็บกดความรู้สึกและความปรารถนาในตัวพ่อไว้แล้วหันมาเลียนแบบพฤติกรรมของแม่แทนเพื่อให้พ่อรัก

กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ Freud นั้นจะเน้นเรื่องการถอดแบบทางเพศของเด็ก ซึ่งจะอยู่ในขั้นความพึงพอใจทางอวัยวะเพศ (phallic stage) โดยเด็กระยะนี้จะหันมาถอดแบบพ่อแม่ที่เป็นเพศเดียวกับเด็ก ดังแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 แสดงการถอดแบบจากพ่อแม่ของเด็กชายและเด็กหญิงตามแนวคิดของ Freud (ประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร, 2526: 62 อ้างถึงใน วรรณภา เพชรพันธ์, 2534: 7)

จากแผนภูมิตี่ 1 เราจะเห็นได้ว่า เด็กชายจะเลียนแบบบทบาททางเพศของพ่อเพื่อให้แม่รัก ในขณะที่เด็กผู้หญิงจะเลียนแบบบทบาททางเพศของแม่เพื่อให้พ่อรัก ซึ่งทฤษฎีของ Freud จะเน้นเกี่ยวกับการเลียนแบบ (identification) เมื่อเด็กเห็นตัวแบบที่มีลักษณะคล้ายเพศเดียวกับตนจึงเกิดแรงกระตุ้นในการถอดแบบพฤติกรรมให้เหมาะสมกับเพศของตน รวมทั้งทัศนคติ ค่านิยมต่าง ๆ จนเกิดเป็นเอกลักษณ์บทบาททางเพศ

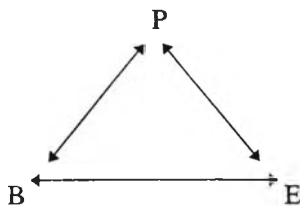
Freud เชื่อว่า เด็กช่วงอายุ 5 ปีนั้นเป็นวัยที่มีการพัฒนาบุคลิกภาพได้อย่างสมบูรณ์ (ศรีธัญย์ คำวิสุทธิ, 2525) โดยเด็กจะมีการเรียนรู้ความเป็นเพศชาย หรือหญิงจากพ่อแม่เพศเดียวกับตนมากกว่า ถ้าพ่อไม่ค่อยมีส่วนอยู่ดูแลลูกชาย เด็กชายจะเติบโตขึ้นในลักษณะที่ไม่ค่อยเป็นชายและกลายเป็นความสับสน ดังนั้นการที่ลูกชายได้อยู่กับพ่อจะทำให้เด็กได้เรียนรู้ความสนุกจากการเล่นแบบผู้ชายซึ่งต่างไปจากแม่ ทำให้เด็กหล่อหลอมพฤติกรรมของลักษณะความเป็นชายขึ้น ลักษณะอย่างเดียวกันก็เกิดขึ้นในเด็กหญิงที่มีสัมพันธ์ภาพที่ดีกับแม่ ดังที่งานวิจัยของ Grieser (1972 อ้างถึงในวรรณภา เพชรพันธุ์, 2534) พบว่า ไม่ว่าจะป็นลักษณะความเป็นชายของพ่อ หรือลักษณะความเป็นหญิงของแม่ก็ตาม ต่างก็มีส่วนส่งเสริมและสนับสนุนการถอดแบบบทบาททางเพศลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงของเด็กทั้งสิ้น ตรงกันข้ามหากเด็กอยู่กับพ่อหรือแม่เพศเดียวกับตัวเองมากเกินไปอาจจะเกิดปัญหาพัฒนาการทางด้านสัมพันธ์ภาพกับบุคคลต่างเพศได้ (ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานต์, 2542)

จะเห็นได้ว่าพ่อเป็นแบบฉบับคนแรกในบ้านที่จะหล่อหลอมให้ลูกชายเป็นผู้ชาย โดยพ่อถือว่าเป็นแบบพิมพ์ที่เด็กจะลอกเลียนแบบ ถ้าเด็กขาดพ่อจะทำให้ขาดรูปแบบของความเป็นชายซึ่งเด็กจะเกิดความสับสนในรูปแบบบทบาททางเพศของตนเองได้ (กิติกร มีทรัพย์, 2522) พ่อที่สนิทสนมกับลูกชายมีโอกาที่จะคุยกันอย่างผู้ชาย จะทำให้ลูกชายไม่กลัวพ่อเกิดสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน และเด็กเริ่มเรียนรู้ความเข้มแข็ง ความเด็ดขาดแบบผู้ชายจากบทบาทพ่อของตนเอง ทำให้เกิดความศรัทธา และความคิอดอยากจะเลียนแบบพฤติกรรมเช่นนั้นบ้างเมื่อเขาโตขึ้น (กิติกร มีทรัพย์, 2522)

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม (Social Cognitive Theory)

ตามแนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของ Bandura กล่าวว่า พฤติกรรมของมนุษย์นั้นไม่ได้เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากปัจจัยทางสภาพแวดล้อมแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่จะต้องมีปัจจัยส่วนบุคคลเช่น ปัญญา ชีวภาพ และสิ่งภายในอื่น ๆ ร่วมด้วย และการร่วมกันของปัจจัยส่วนบุคคลนั้นจะต้องร่วมกันในลักษณะที่กำหนดซึ่งกันและกันได้

(reciprocal determinism) กับปัจจัยทางด้านพฤติกรรมและสภาพแวดล้อม (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2539) ซึ่งอาจจะเขียนได้ดังภาพต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 2 เป็นการแสดงการกำหนดซึ่งกันและกันของปัจจัยทางพฤติกรรม(B)

สภาพแวดล้อม(E) และส่วนบุคคล(P) ได้แก่ ปัญญา ชีวภาพ และสิ่งภายในอื่น ๆ
ที่มีผลต่อการเรียนรู้และการกระทำ

จากแผนภูมิจะเห็นว่า ตามแนวคิดของ Bandura นั้น พฤติกรรมและสิ่งแวดล้อมไม่สามารถแยกออกจากกันได้และเบนคูราเชื่อว่ามนุษย์มักใช้สภาพเงื่อนไขของสิ่งแวดล้อมซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์และประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมของมนุษย์นั้น มีส่วนในการตัดสินใจ พฤติกรรมครั้งต่อไปของมนุษย์ (พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2530) Bandura & Mischel (1963 cited in Salkind, 1990) กล่าวว่า เด็กจะเรียนรู้พฤติกรรมต่าง ๆ โดยการเลียนแบบบุคคลที่อยู่รอบ ๆ ตัวเขา ดังนั้นพฤติกรรมที่แตกต่างกันระหว่างเพศ จึงเกิดจากการที่เด็กเห็นผู้หญิงและผู้ชายแสดงพฤติกรรมที่แตกต่างกัน และเรียนรู้ที่จะมีพฤติกรรมตามตัวแบบนั้น ๆ การเรียนรู้พฤติกรรมใด ๆ รวมทั้งพฤติกรรมที่เกี่ยวกับบทบาททางเพศนั้นประกอบด้วยกระบวนการ 2 ขั้นตอน ได้แก่ กระบวนการเรียนรู้ (acquisition) และกระบวนการปฏิบัติ (performance) (Mischel, 1976 cited in Kaplan & Sedney, 1980) กระบวนการเรียนรู้ เกิดขึ้นครั้งแรกจากการสังเกตเห็นตัวแบบแสดงพฤติกรรมซึ่งตัวแบบอาจเป็นตัวแบบที่เป็นบุคคลจริงๆ (live model) ที่เด็กมีการปฏิสัมพันธ์โดยตรง เช่น พ่อแม่ หรือตัวแบบที่เด็กไม่ได้มีการปฏิสัมพันธ์โดยตรง เช่น การรู้ข้อมูลจากวิทยุหรือโทรทัศน์ เป็นต้น ต่อมาเด็กจึงเกิดกระบวนการปฏิบัติตามพฤติกรรมที่สังเกตเห็นโดยมีแรงจูงใจให้กระทำพฤติกรรมนั้น ๆ เด็กจะเลือกทำพฤติกรรมที่ให้ผลทางบวกมากกว่าพฤติกรรมที่ให้ผลทางลบ เด็กหญิงและเด็กชายจะเรียนรู้พฤติกรรมต่าง ๆ ที่คล้ายคลึงกัน แต่จะแสดงออกในลักษณะใดขึ้นอยู่กับความคาดหวังของสังคมที่มีต่อพฤติกรรมของแต่ละเพศ (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2521)

ตามแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม เด็กจะเรียนรู้พฤติกรรมต่างๆในสังคมรวมทั้งบทบาททางเพศได้นั้นจำเป็นต้องผ่านกระบวนการ 3 กระบวนการ คือ การเรียนรู้โดยการสังเกต (observational learning) การกำกับตนเอง (self-regulation) และการรับรู้ความสามารถของตนเอง (self-efficacy) กล่าวคือ ทั้ง3กระบวนการนี้มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของบุคคล โดยเฉพาะการเรียนรู้โดยการสังเกตตัวแบบ พฤติกรรมของมนุษย์ส่วนใหญ่เป็นการสังเกตพฤติกรรมจากผู้อื่นแทบทั้งสิ้น เช่น เด็กชายจะเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ชายจากการสังเกตจากตัวแบบเพศชาย เช่น พ่อ พี่ เพื่อน และครู แล้วจดจำพฤติกรรมนั้น ๆ ไปทำตามแบบ และถ้าพฤติกรรมนั้นทำแล้วได้รับคำชมเชยหรือได้รางวัล (positive reinforcement) ก็จะทำให้เด็กมีพฤติกรรมนั้นซ้ำๆอีกจนเกิดเป็นลักษณะพฤติกรรมของเด็ก ในทางกลับกันเด็กจะลดการเลียนแบบพฤติกรรมจากตัวแบบ หากเด็กได้รับการลงโทษ (punishment) เช่น เด็กได้รับการลงโทษทางกาย (การตี) เด็กเรียนรู้ที่จะหยุดพฤติกรรมนั้น ๆ สิ่งเหล่านี้จะทำให้เด็กเรียนรู้ที่จะแสดงพฤติกรรมที่สังคมยอมรับว่าเหมาะสมกับเพศของตน โดยเด็กจะเลียนแบบพฤติกรรมที่ให้ผลดีกับเขามากกว่าพฤติกรรมที่เขาทำแล้วไม่สบายใจ (พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุษย์, 2530)

นอกจากนี้ Bandura ยังเน้นว่า กระบวนการเรียนรู้พฤติกรรมทางเพศนั้น เด็กจะเรียนรู้ได้โดยผ่านการสังเกตจากตัวแบบ (modeling) ซึ่งประกอบด้วย 4 กระบวนการ ดังนี้ (สมโภชน์ เอี่ยมสุภานิต, 2539)

1. กระบวนการตั้งใจ (attentional process) เด็กจะไม่สามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้มากมายจากการสังเกต ถ้าเขาไม่ได้ให้ความสนใจต่อสิ่งนั้น เด็กเกิดการเรียนรู้โดยการเฝ้ามองในการสังเกตพฤติกรรมของบุคคลอื่น ซึ่งกระบวนการตั้งใจจะเป็นตัวกำหนดว่าเด็กจะสังเกตอะไรจากตัวแบบนั้นพฤติกรรมตามตัวแบบได้สำเร็จนั้นต้องอาศัยความสามารถในการรับรู้ (perceptual) ของเด็กด้วย

2. กระบวนการเก็บจำ (retention processes) เด็กจะไม่ได้รับอิทธิพลจากตัวแบบถ้าเด็กไม่สามารถจะจดจำลักษณะของตัวแบบได้ เด็กจะต้องแปลงข้อมูลที่ได้จากตัวแบบที่อยู่ในรูปของสัญลักษณ์และจัดโครงสร้างเพื่อให้จำได้ง่ายขึ้น เช่น ลักษณะท่าทาง (gestures) ของตัวแบบ หรือการใช้คำ ภาษา (verbal) ของตัวแบบนั้น

3. กระบวนการกระทำ (motor reproduction process) เป็นการแปลรหัสความจำไปสู่การสร้างพฤติกรรมใหม่ๆ ซึ่งเด็กจะกระทำได้ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งที่เด็กจำได้ในการสังเกตตัวแบบ โดยเด็กสามารถประเมินดูได้จากการกระทำของตนเองแล้วนำมาเทียบเคียงการกระทำกับภาพที่เด็กจำได้

4. กระบวนการจูงใจ (motivational process) การที่เด็กเกิดการเรียนรู้แล้วจะแสดงพฤติกรรมหรือไม่ขึ้นอยู่กับกระบวนการจูงใจ กระบวนการจูงใจขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของสิ่งล่อใจจากภายนอก สิ่งนั้นจะต้องกระตุ้นการรับรู้ เป็นสิ่งของที่จับต้องได้ และเป็นที่ยอมรับของสังคม และยังขึ้นอยู่กับสิ่งล่อใจที่เห็นผู้อื่นได้รับ ตลอดจนสิ่งล่อใจของตนเองซึ่งอาจจะเป็นวัตถุสิ่งของ เช่น ขนม เงิน เป็นต้น

เราจะเห็นได้ว่ากระบวนการทั้ง 4 กระบวนการ คือ กระบวนการตั้งใจ กระบวนการเก็บจำ กระบวนการกระทำและกระบวนการจูงใจมีความสำคัญต่อการเลียนแบบพฤติกรรมของเด็ก โดยเด็กสามารถเรียนรู้ได้จากการสังเกตพฤติกรรมของตัวแบบแล้วนำไปปฏิบัติตาม ถ้าพฤติกรรมที่เด็กแสดงออกไปมีคนอื่นยกย่อง ชมเชย หรือให้รางวัล เด็กก็จะแสดงพฤติกรรมนั้นซ้ำ ๆ ในทางกลับกันถ้าเด็กแสดงพฤติกรรมนั้นแล้วได้รับการลงโทษเด็กก็จะหยุดทำพฤติกรรมนั้น (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2539) ซึ่งเราสามารถสรุปกระบวนการเรียนรู้ได้ดังแผนภูมิต่อไปนี้

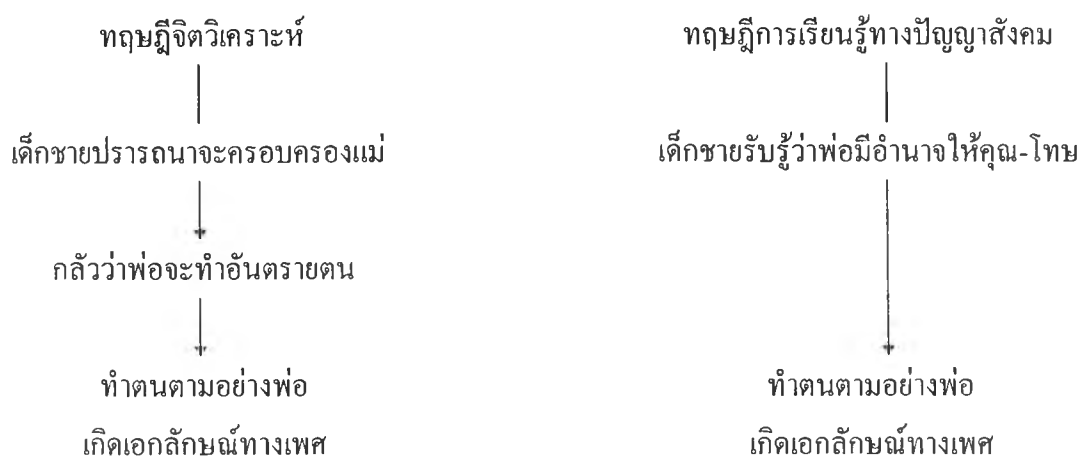
แผนภูมิที่ 3 แสดงถึงกระบวนการของการเรียนรู้จากการสังเกต (ดัดแปลงมาจาก สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2539: 53)

ปัจจัยสำคัญในการเลียนแบบพฤติกรรม คือ ตัวแบบ (modeling) Bandura (1977 cited in Hjelle & Ziegler, 1981) กล่าวว่า การเลียนแบบพฤติกรรมของมนุษย์นั้นขึ้นอยู่กับความสนใจต่อตัวแบบนั้น และมีการปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ในการเรียนรู้พฤติกรรมเกี่ยวกับบทบาททางเพศจากตัวแบบนั้น พ่อแม่จัดเป็นตัวแบบที่สำคัญที่สุดเพราะพ่อแม่เป็นตัวแบบที่มีอิทธิพลมากที่สุดต่อชีวิตเด็ก กล่าวคือ เด็กจะลอกเลียนแบบพฤติกรรมจากตัวแบบที่มีลักษณะอบอุ่น (nurturant) มีอำนาจ (powerful) มีลักษณะเด่น (dominance) และมีลักษณะคล้ายคลึงกับตน และเนื่องจากเด็กเห็นว่าพ่อแม่เป็นตัวแบบที่มีลักษณะดังกล่าว เด็กจึงเลือกเลียนแบบพฤติกรรมของพ่อแม่ที่คล้ายคลึงกับตนมากที่สุด นั่นคือ

ตัวแบบของเพศชาย คือ พ่อ และตัวแบบของเพศหญิง คือ แม่ เด็กชายจะเลียนแบบพฤติกรรมความเป็นชายจากพ่อ ส่วนเด็กหญิงจะเลียนแบบพฤติกรรมความเป็นหญิงจากแม่ (Mischel & Grusec, 1966 cited in Spence & Helmreich, 1978) เพื่อพัฒนาบทบาททางเพศที่เหมาะสมกับเพศของตนต่อไปในอนาคต

สรุปได้ว่า การพัฒนาบทบาททางเพศตามแนวคิดของทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมมีความสอดคล้องกับทฤษฎีจิตวิเคราะห์ในลักษณะที่ว่า Freud เน้นว่า การถอดแบบบทบาททางเพศของเด็กจะถอดแบบบทบาททางเพศจากพ่อหรือแม่ที่มีเพศเดียวกันกับเด็กแล้วเลียนแบบพฤติกรรม ส่วน Bandura นั้น กล่าวว่า การสังเกตตัวแบบที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของเขาตั้งแต่เกิดนั้น คือ พ่อและแม่ เมื่อเด็กเห็นพ่อหรือแม่ที่มีเพศเดียวกับเขา ทำให้เขาเกิดการเรียนรู้ในการเลียนแบบพฤติกรรมความเป็นชายและหญิงจากพ่อแม่ของตน (Mischel & Grusec, 1966 cited in Spence & Helmreich, 1978) เด็กจะเลียนแบบตัวแบบที่มีอำนาจมากกว่าตัวแบบที่มีอำนาจน้อยกว่า เพราะจะทำให้เด็กรู้สึกว่ามีอำนาจเหมือนตัวแบบ (Resenberg, 1976 cited in Kaplan & Sedney, 1980) นอกจากนี้ทั้ง Freud และ Bandura ต่างเห็นพ้องต้องกันว่า การที่เด็กจะเลียนแบบบทบาททางเพศของพ่อและแม่ได้ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ที่ติดต่อกันระหว่างพ่อแม่กับลูกด้วย (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2521) การที่เด็กชายมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อพ่อของตนจะทำให้เด็กหันมาเลียนแบบพฤติกรรมของพ่อเพื่อที่จะหล่อหลอมความเป็นชายขึ้น พ่อถือเป็นแบบพิมพ์ (models) ในการสร้างสิ่งแวดล้อมและบทบาทต่าง ๆ แก่ลูกชาย รวมทั้งทัศนคติ พฤติกรรมตลอดจนอารมณ์ทุก ๆ อย่าง และสิ่งเหล่านี้จะสะท้อนออกมาเป็นบุคลิกภาพของเด็ก (สุนทรินทร์ ธนโกไสย, 2521 อ้างถึงใน ศรีชัย คำวิสุข, 2525) สำหรับบทบาทของแม่ แม้จะไม่มีบทบาทต่อการเลียนแบบลักษณะความเป็นชายเหมือนกับของพ่อ แต่บทบาทของแม่จะเน้นที่การฝึกทักษะทางภาษา(การใช้คำพูด) ความเรียบร้อย การมีสัมมาคารวะ เป็นต้น (Stewart, 1973, 1978; Lytton, 1980 cited in Grusec & Lytton, 1988) นับว่าตัวแบบที่ดีที่สุดสำหรับการเลียนแบบพฤติกรรมของเด็กชาย คือ พ่อ โดยที่เด็กจะเลียนแบบพฤติกรรมของความเป็นชายและพัฒนาบทบาททางเพศของตนให้เหมาะสมตรงตามเพศอย่างที่ตั้งใจกำหนดและยอมรับต่อไปในอนาคต

จากทฤษฎีทั้งสองที่ได้กล่าวมาแล้ว เมื่อนำมาเปรียบเทียบกันพบว่า พัฒนาการของการเกิดบทบาททางเพศในทฤษฎีจิตวิเคราะห์นั้น เกิดจากการถอดแบบ (identification) พ่อแม่ที่มีเพศเดียวกันกับเด็ก เนื่องจากความรักและต้องการครอบครองพ่อแม่ที่มีเพศตรงข้ามกับตน ส่วนทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมนั้น จะเป็นการเรียนรู้โดยการสังเกตตัวแบบในสภาพแวดล้อมและผลที่เกิดจากการกระทำนั้น ซึ่งจากการเปรียบเทียบดังกล่าว นำมาแสดงเป็นแผนภูมิได้ดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 4 แสดงการเปรียบเทียบขั้นตอนของพัฒนาการด้านบทบาททางเพศของเด็กชายตามแนวทฤษฎีจิตวิเคราะห์ และทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม (ดัดแปลงมาจาก ซีระพร อุวรรณโณ, 2526: 339 อ้างถึงใน กรรณิกา เกลิมกุล, 2535: 21)

การเลือกของเล่น (toy selection)

ของเล่น

มีผู้ให้ความหมายของของเล่นไว้ดังต่อไปนี้

ศรีเรือน แก้วกังวาล (2521) กล่าวว่า การเล่นของเล่นเป็นพฤติกรรมสำคัญสำหรับพัฒนาการด้านต่าง ๆ เพราะช่วยให้เด็กได้พัฒนาอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย ช่วยส่งเสริมความเข้าใจ ช่วยให้รู้จักเล่น และผูกมิตรกับเพื่อน เป็นทางออกของอารมณ์ดีใจเครียด และเป็นเครื่องให้ทราบถึงสติปัญญา บุคลิกภาพ ลักษณะอารมณ์ และความสนใจของเด็ก พื้นฐานของครอบครัวและเพศอำไพ สุจริตกุล (2526) ได้กล่าวถึงของเล่นไว้ว่า ของเล่นเป็นตัวแทนความรักของพ่อแม่ที่มีต่อลูก และของเล่นเป็นสิ่งวัดได้ว่าเด็กได้รับการเอาใจใส่จากครอบครัว และสังคม โดยเด็กคนใดที่ได้รับความรักทูลนอมจากพ่อแม่ก็มักจะมีของเล่นมาก เพราะผู้ใหญ่รู้ว่า เด็กทุกคนชอบเล่นของเล่น ปิยชาติ แสงอรุณ (2526) ให้ความหมายคำว่าของเล่น คือ สิ่งผู้ใหญ่จัดหาให้เด็กเพื่อสนองความต้องการ ความอยากรู้อยากเห็น อยากทดลองของเด็ก โดยเลือกให้เหมาะสมกับระดับสติปัญญา และพัฒนาการของเด็ก ตลอดจนจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน

จากการให้ความหมายของคำว่าของเล่นดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ของเล่นเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่เด็กต้องการและมักจะได้รับการตอบสนองจากพ่อแม่ และเป็นการใช้ให้ทราบถึงสติปัญญา บุคลิกภาพ ความสนใจ และลักษณะอารมณ์ของเด็กด้วย

ของเล่นกับการพัฒนาบทบาททางเพศ

ของเล่นสามารถส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้บทบาททางเพศได้ โดยเฉพาะของเล่นที่เด็กเล่น เพื่อเลียนแบบบทบาทของบุคคลโดยการเล่นสมมติ เช่น เด็กเล่นปืนเพื่อเลียนแบบบทบาทของทหาร ตำรวจ และของเล่นที่เด็กเล่นสมมตินั้นจะช่วยให้เด็กได้รับประสบการณ์จากสิ่งแวดล้อมที่ได้มาจากการเรียนรู้ภายในครอบครัว ดังที่ Mitchell (1973) กล่าวว่า ของเล่นของเด็กจะมีรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามเพศของเด็ก โดยของเล่นสำหรับเด็กหญิงจะเป็นของเล่นที่เกี่ยวกับอุปกรณ์ของใช้ในบ้าน โดยเด็กหญิงจะใช้เวลาไปกับการเล่นของเล่นที่เกี่ยวกับบทบาทของความเป็นแม่ ซึ่งได้แก่ ของเล่นประเภทตุ๊กตาเด็กทารก และของใช้สำหรับเด็กทารก เช่น เปลดี้ก ตะกร้าใส่ของใช้เด็ก อุปกรณ์ในการอาบน้ำเด็ก และรถเข็นเด็ก เป็นต้น นอกจากนี้ของเล่นสำหรับเด็กหญิงจะเป็นของเล่นที่ส่งเสริมบทบาทของความเป็นแม่บ้าน เช่น เครื่องดูดฝุ่น จักรเย็บผ้า และเครื่องใช้ในครัวประเภทต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าของเล่นสำหรับเด็กหญิงนั้นจะส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้บทบาทของความเป็นแม่และความเป็นแม่บ้าน และไม่เน้นให้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับการเล่นก่อสร้างหรือซ่อมแซมสิ่งต่าง ๆ เลย ในขณะที่ของเล่นสำหรับเด็กชาย จะเป็นของเล่นที่ส่งเสริมให้เด็กรู้จักการผสมผสานสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน การเล่นก่อสร้าง รวมทั้งการเล่นอย่างรุนแรงที่มีการทำลายด้วย ด้วยเหตุนี้ของเล่นสำหรับเด็กชายจึงเป็นของเล่นที่เกี่ยวข้องกับเครื่องมือช่าง เครื่องยนต์กลไก ยานพาหนะที่ต้องใช้กำลังในการขับเคลื่อน ปืนประเภทต่าง ๆ นอกจากนี้ McCarthy (1980) ยังได้อธิบายว่า ของเล่นทำให้เกิดการแบ่งแยกเพศของผู้เล่น โดยของเล่นจะถูกแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ของเล่นที่แสดงความเป็นชายและของเล่นที่แสดงความเป็นหญิงมีรายละเอียดดังนี้

1. ของเล่นที่แสดงความเป็นชาย เป็นของเล่นที่เด็กชายชอบเล่น ได้แก่ รถไฟ รถยนต์ รถบรรทุก รถแทรกเตอร์ รถจักรยาน จรวด ตุ๊กตาที่ใช้ต่อสู้กัน (action doll) ปืนชนิดต่าง ๆ เครื่องมือช่าง และอุปกรณ์กีฬา เป็นต้น

2. ของเล่นที่แสดงความเป็นหญิง เป็นของเล่นที่เด็กหญิงชอบเล่น เป็นของเล่นเกี่ยวกับอุปกรณ์ของใช้ในบ้าน การดูแลเด็กและงานฝีมือ โดยรวมถึงชุดถ้วยจาน เครื่องใช้สำหรับประกอบอาหาร ไม้ถูบ้าน ไม้กวาด รวมทั้งตุ๊กตา ซึ่งตุ๊กตาที่เด็กเล่นนั้นเป็นการเตรียมให้เรียนรู้บทบาทของความเป็นแม่ นอกจากนี้ของเล่นสำหรับเด็กหญิงยังรวมถึงอุปกรณ์ในการเสริมสวย เช่น ชุดเครื่องสำอาง น้ำหอม ยาทาเล็บ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปว่า ของเล่นมีความสำคัญต่อพัฒนาการในการเรียนรู้บทบาททางเพศของตนเองได้ ของเล่นแบ่งเป็นของเล่นสำหรับเด็กชายและเด็กหญิง และการเลือกของเล่นยังสะท้อนให้เห็นถึงบทบาททางเพศของเด็กได้อีกด้วย ดังที่ Brown (1956) พบว่า ของเล่นสามารถแสดงให้รู้ว่าเด็กมีพฤติกรรมของความเป็นชายหรือความเป็นหญิงได้ หากเด็กเลือกของเล่นที่แสดงความเป็นชาย แสดงว่า เด็กคนนั้นชอบแสดงออกถึงบทบาทของเพศชาย ในทำนองเดียวกันถ้าเด็กเลือกของเล่นที่แสดงความเป็นหญิง แสดงว่า เด็กคนนั้นชอบแสดงออกถึงบทบาทของเพศหญิง ดังนั้นของเล่นเป็นเพียงบทบาทหนึ่งที่จะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้บทบาททางเพศของตนได้ถูกต้อง ซึ่งเด็กจะอาศัยตัวแบบในการเลียนแบบบทบาททางเพศของคนในสังคม แล้วสะท้อนพฤติกรรมทางเพศของตนได้จากการเล่นของเล่น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Brown (1956) ได้ทำการศึกษาบทบาททางเพศของเด็กโดยการวัดการเล่นของเล่น พบว่า ของเล่นสามารถแสดงให้รู้ว่าเด็กมีพฤติกรรมของความเป็นชายหรือความเป็นหญิงได้ โดยหากเด็กเลือกของเล่นที่แสดงความเป็นชาย แสดงว่า เด็กคนนั้นชอบแสดงออกถึงบทบาทของเพศชาย ในทำนองเดียวกันถ้าเด็กเลือกของเล่นที่แสดงความเป็นหญิงก็แสดงว่า เด็กชอบแสดงออกถึงบทบาทของเพศหญิง

การศึกษาระยะยาวของ Tauber (1979) ซึ่งศึกษาการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของพ่อแม่กับการเล่นของเล่นของเด็กที่มีความแตกต่างทางเพศระหว่างเด็กชายและเด็กหญิงอายุระหว่าง 8-9 ปี จำนวน 164 คน โดยใช้ของเล่นที่แสดงความเป็นชาย จำนวน 6 ชิ้น และของเล่นที่แสดงความเป็นหญิง จำนวน 6 ชิ้น ในการวัดการมีปฏิสัมพันธ์กับพ่อแม่ พบว่า เด็กชายจะเล่นของเล่นที่แสดงความเป็นชายกับพ่อของตนมากกว่าแม่ และในเด็กหญิงจะเล่นของเล่นที่แสดงความเป็นหญิงในการเล่นของเล่นกับแม่มากกว่า

Carter & Levy (1988) ได้ทำการศึกษาการวัดจำนวนเวลาที่เด็กใช้ในการเลือกคู่ของเล่นที่มีความแตกต่างกันในของเล่นของเด็กชายและเด็กหญิง เช่น คู่ของเล่นที่แสดงความเป็นชาย (masculine sex-type toy) กับของเล่นที่แสดงความเป็นหญิง (feminine sex-type toy) (เช่น รถบรรทุก กับ ตุ๊กตา) หรือ คู่ของเล่นที่เหมือนกันในของเล่นของเด็กชายและเด็กหญิง เช่น คู่ของเล่นที่แสดงความเป็นชายทั้งคู่ (เช่น รถบรรทุก กับ รถถัง) หรือคู่ของเล่นที่แสดงความเป็น

หญิงทั้งคู่ (เช่น ตุ๊กตา กับ เครื่องสำอาง) พบว่า เด็กจะใช้เวลาน้อยในการเลือกของเล่นที่มีความแตกต่างกัน แต่ใช้เวลานานกว่าในการเลือกของเล่นที่มีลักษณะเหมือนกันและสามารถเลือกของเล่นได้ตรงตามลักษณะเพศของตน โดยเด็กเลือกของเล่นที่แสดงความเป็นชายในเด็กชายและเด็กหญิงจะเลือกของเล่นที่แสดงความเป็นหญิง

Turner & Gervai (1995) ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคลิกภาพทัศนคติ ความชอบ พฤติกรรมของพ่อแม่กับพฤติกรรมตรงตามเพศของเด็กวัยก่อนเรียนในเด็กต่างวัฒนธรรมกัน โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นพ่อแม่และเด็กอายุ 4 ขวบ จากประเทศอังกฤษ(97 คน) และประเทศฮังการี (64 คน) โดยแบ่งการวัดเป็น 2 ด้าน คือ 1) ด้านความรู้คิด ความเข้าใจ ซึ่งวัดเกี่ยวกับพฤติกรรมตรงตามเพศของเด็ก 2) ด้านพฤติกรรม ซึ่งวัดจากการมีปฏิสัมพันธ์และการเล่นของเล่น ผลการวิจัยพบว่า การเล่นของเด็กชายมีความสอดคล้องกับพฤติกรรมของพ่อในลักษณะการเล่นและของเล่นที่แสดงความเป็นชายมากกว่าแม่ และพ่อยังมีลักษณะบทบาททางเพศแบบความเป็นหญิงเมื่อมีการเล่นกับลูกสาว และไม่พบความแตกต่างกันใน 2 วัฒนธรรมนี้

Zubritzky (1991) ได้ศึกษาความชอบของเล่นของเด็กอายุ 3-5 ปี จำนวน 48 คน พบว่าเด็กอายุ 3 ปี ชอบเล่นการเล่นก่อสร้าง เช่น ไม้บล็อก ซึ่งพบได้ในเด็กชายและเด็กหญิง ส่วนเด็กอายุ 5 ปี ชอบเล่นสมมติ และความชอบของเล่นของเด็กจะตรงกับเพศของตนเอง โดยเด็กชายจะชอบเล่นสมมติบทบาทของความเป็นชาย เช่น บทบาทของพ่อ ทหาร และตำรวจ เป็นต้น ส่วนเด็กหญิงจะชอบเล่นสมมติบทบาทของความเป็นหญิง เช่น บทบาทของแม่ คุณครู และนางพยาบาล เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่าของเล่นที่เด็กชอบเล่นจะสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างเด็กชายและเด็กหญิงด้วย โดยเด็กชายจะชอบเล่นของเล่นประเภท ปืน รถถัง ส่วนเด็กหญิงจะชอบเล่นของเล่นประเภทตุ๊กตา เครื่องสำอาง เป็นต้น นอกจากนี้พบว่า เด็กอายุ 5 ปี จะมีความมั่นคงในความชอบของเล่นที่ตรงตามเพศของตนมากกว่าเด็กอายุ 3 ปี

จากงานวิจัยเราจะเห็นได้ว่าบทบาททางเพศของพ่อมีความสำคัญต่อการเลียนแบบพฤติกรรมของลูกโดยเฉพาะลูกชาย พ่อที่มีบทบาททางเพศแบบต่าง ๆ จะมีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูและการเล่นกับลูกในลักษณะที่แตกต่างกันไปตามบทบาททางเพศของพ่อ ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจที่จะทำการศึกษาพ่อที่มีบทบาททางเพศที่แตกต่างกันว่ามีผลต่อการเลือกของเล่นของเด็กอย่างไร โดยให้เด็กเลือกของเล่นที่แสดงความเป็นชาย และของเล่นที่แสดงความเป็นหญิง โดยทำการศึกษาพ่อที่มีบทบาททางเพศแบบความเป็นชาย พ่อที่มีบทบาททางเพศแบบความเป็นหญิง และ

พ่อที่มีบทบาททางเพศแบบความเป็นชายและความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ควรมีผลต่อบทบาททางเพศของลูกหรือไม่ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาบทบาททางเพศของลูกโดยดูจากพฤติกรรมการเล่นของเล่นของเด็กมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการเลือกของเล่นของเด็กชายอายุ 5 ปี ที่พ่อมีบทบาททางเพศต่างกัน

สมมติฐานในการวิจัย

ลูกชายของพ่อที่มีบทบาททางเพศแบบความเป็นชายจะเลือกของเล่นที่แสดงความเป็นชายมากกว่าลูกชายของพ่อที่มีบทบาททางเพศแบบความเป็นชายและความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ และมากกว่าลูกชายของพ่อที่มีบทบาททางเพศแบบความเป็นหญิงตามลำดับ ($M > A > F$)

คำจำกัดความในงานวิจัย

1. บทบาททางเพศ หมายถึง คะแนนที่ได้จากการวัดลักษณะความเป็นหญิงและความเป็นชายจากมาตรวัดบทบาททางเพศจากงานวิจัยของ ฉันทจิต จริยจรรยาโรจน์ (2541) คะแนนที่ได้จากแบบวัดนั้นถูกนำมาจัดเป็น 4 กลุ่ม ได้ดังนี้

1.1 บทบาททางเพศแบบความเป็นชาย (masculine) เป็นกลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายสูงลักษณะเดียว

1.2 บทบาททางเพศแบบความเป็นหญิง (feminine) เป็นกลุ่มที่มีลักษณะความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว

1.3 บทบาททางเพศแบบแอนโดรจีนี (androgyny) เป็นกลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงสูงทั้งคู่

1.4 บทบาททางเพศแบบไม่ชัดเจน (undifferentiated) เป็นกลุ่มที่มีลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่

ในการวิจัยครั้งนี้จะศึกษาเฉพาะบทบาททางเพศของพ่อที่แตกต่างกันใน 3 กลุ่มเท่านั้น คือ พ่อที่มีบทบาททางเพศแบบความเป็นชาย พ่อที่มีบทบาททางเพศแบบความเป็นหญิง และพ่อที่มีบทบาททางเพศแบบความเป็นชายและความเป็นหญิงสูงทั้งคู่เท่านั้น เหตุที่ผู้วิจัยไม่สนใจศึกษาบทบาท

ทางเพศแบบความเป็นชายและความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่ เนื่องจากการวิจัยสรุปว่า พ่อที่มีบทบาททางเพศแบบความเป็นชายและความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่จะไม่มีปฏิสัมพันธ์กับบุตร (Tauber, 1979)

2. การเลือกของเล่น หมายถึง แบบทดสอบการเลือกของเล่นซึ่งเป็น ภาพวาดของเล่น สีขาวดำ ในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งภาพวาดของเล่น ได้ดังนี้

2.1 ภาพวาดของเล่นที่แสดงความเป็นชาย (masculine sex-type toys)

2.2 ภาพวาดของเล่นที่แสดงความเป็นหญิง (feminine sex-type toys)

3. เด็กชายอายุ 5 ปี หมายถึง เด็กที่มีระดับความคงที่ทางเพศในระดับสูง และเป็นวัยที่มีความมั่นคงในความชอบของเล่นที่ตรงตามเพศ

ขอบเขตการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างของพ่อและลูกชายอายุ 5 ปี จำนวน 108 คู่ โดยพ่อที่มีบทบาททางเพศต่างกัน คือ พ่อที่มีบทบาททางเพศแบบความเป็นชาย พ่อที่มีบทบาททางเพศแบบความเป็นหญิง และพ่อที่มีบทบาททางเพศแบบความเป็นชายและความเป็นหญิงสูงทั้งคู่ ซึ่งคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้มาตรวัดบทบาททางเพศจากงานวิจัยของ ฉันทจิต จริยจรรยาโรจน์ (2541) และกลุ่มตัวอย่างเป็นลูกคนเดียวของครอบครัว และเป็นครอบครัวเดี่ยว พ่อแม่อยู่ด้วยกัน ระดับรายได้ และระดับการศึกษาของพ่อแม่อยู่ในระดับเดียวกัน จากโรงเรียนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

2. ตัวแปรในการวิจัย

2.1 ตัวแปรอิสระ (independent variable) ได้แก่

2.1.1 บทบาททางเพศของพ่อ

- บทบาททางเพศแบบความเป็นชาย
- บทบาททางเพศแบบความเป็นหญิง
- บทบาททางเพศแบบความเป็นชาย และความเป็นหญิงสูงทั้งคู่

2.2 ตัวแปรตาม (dependent variable) ได้แก่ คะแนนการเลือกของเล่นที่แสดง

ความเป็นชาย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเป็นแนวทางในการให้ความรู้เกี่ยวกับบทบาททางเพศที่ถูกต้องกับเด็กได้อย่างเหมาะสมต่อไปในอนาคต
2. เพื่อนำผลการวิจัยนี้ไปใช้เผยแพร่ในการให้เห็นถึงความสำคัญของบทบาททางเพศของพ่อที่มีผลต่อบทบาททางเพศของลูกชาย
3. เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาความเบี่ยงเบนทางเพศต่อไปในอนาคตของเด็ก
4. เพื่อเป็นแนวทางในการทำวิจัยต่อไป